

ÉPÍTÉSZETI SZEMLE

<p>SZERKESZTŐSÉG: Budapest, VII., Szövetség-utca 45., hová a kéziratok küldendők. MEGJELEN: MINDEN HÓ VÉGÉVEL.</p>	<p>HAVI LAP. SZERKESZTŐ: BOBULA JÁNOS.</p>	<p>ELŐFIZETÉS: Egész évre 8 frt. Félévre 4 frt. Negyed évre 2 frt. Hirdetéseket felvesz: ECKSTEIN BERNÁT Fűrdő-utca 4.</p>
---	---	---

MODERN ÉPÍTÉSZEK.

Átalános a panasz újabb időben az építészek között, hogy kivéve egynehány vaskalapos klikk embert, kik a mihez csak hozzáérnek és érhetnek, azt meg is kaparintják és ki nem engedik karmaik közül, alig van építész, a kinek művészete — jól distingváljuk a fogalmakat: nem mestersége — manapság megélhetést biztosítana. Hogy van az, hogy egy építész, a ki Isten kényelméből való művész, a ki művészetét érti és érzi, a ki egész lelkével csügg művészetén, hogy az, ha csak nem egyúttal ügyes és élelmes üzletember is, hogy akkor nálunk semmire sem viszi? — legfőlebb tán annyira, hogy valami nagyobb irodában, mint első rajzoló szerepelhet és kénytelen beérni egy iroda előismerő csodálatával és méltánylásával, mert hisz, az ő tervezete alá, az építész ur biggyeszti oda a nevét, jóllehet egyéb köze sincs a tervezethez, mint hogy megfizetett érte (notandum, általában igen silányul.) Ha vizsgáljuk mélyrehatóbban, hogy ugyan hol is keresendő ezen ferde helyzet és visszás állapot oka, akkor bárnyil furcsán hangozzék is, de mégis kénytelenek vagyunk azt mondani, hogy tisztán és kizárólag magukban a mi építészeinkben.

Azokban az építészekben, a kik a művészet magas niveaujáról sülyesztették le az építészetet a közönséges, reklámos konkurenciás, magát jobbra balra kínálgató mesterség, alacsony és kétes értékű polcára.

Azokban az építészekben, a kik csak bitorolják ezt a nevet, hogy »építész«, mert ők képtelenek meglátni az építészetben azt a mi szép, a mi nemes, azt a mi lélekemelő benne; rövid látóköruk csak a kufárkodásig, kalmárkodásig nyitja szabaddá az utat számukra. De ezen a téren azután utólérhetlenek is.

Kiállanak a boltajtóba és ütök a nagy dobot: Tessék csak nagyérdemü publikum beszélni. Diszes, olcsó, gipszfigurás

tornyos, magostetős tervezetet készítünk két percentre, csak két percentre. Tessék beszélni!

És a mi jó publikumunk tényleg beszél, tényleg csináltat tervet, tényleg két percentre és tényleg bedülnek a házai, rendesen még az építkezés foganata alatt.

És ez nem üres beszéd, ez nem túlhajtás. Ez szomorú tény és valóság!

Hogy követelhetjük mi ezután, hogy a közönség megbecsüljön bennünket, ha maguk az építészek nem becsülik meg magukat.

Csak természetes következménye a dolognak az, hogy maguk az építetők mondják és tanácsolják az építészeknek: csinálja csak meg a tervezetet olcsón és regressálja magát a mesterembereken. És így előáll az a visszás helyzet, hogy az az építész, a kinek az építetők érdekeit kellene képviselnie és védenie, az az építetők tanácsára kénytelen összejátszani a mesteremberekkel és iparosokkal.

Hogy az ily fajta üzleteknek mindig csak az építetők adja meg az árát, azt talán fölösleges is mondanunk.

És most már ott vagyunk, hogy egész jó nevű építészek kénytelenek ily fajta üzletekbe bocsátkozni, ha csak nem akarnak teljesen munka nélkül itt állani.

Ha pedig már jobb nevű emberek is arra az utra lépnek, mit szólunk a fiatal stréberek egész hadára, a kik még tovább mennek és egész ingyen csinálják meg a tervezést és csak az az övék, a mit az építkezés alatt maguknak ki tudnak »drukkolni«. Mert valóban csak ez a méltó műkifejezés erre a módszerre.

Hogy aztán a tervezetek milyen kínkeserves ingyenes tákolmányok, azt el lehet élnen képzelni, vagy csak ki kell menni az utcára és megnézni a legújabb Budapestnek művészeti productióját az építkezés terén.

És ez a másik nagy baj, mely eme ferde viszonyokból előáll.

Budapestnek lassanként egy egészen új physiognomiája kezd lenni. Rendkívül markánsan kiül épületeire az olcsó dicsőségű stréberség vonása. Cifra tornyos, idétlen ormokkal, lepotyogó természetellenes gipsz figurákkal túltömött, hülye kifejezésű házhomlokzatok meredeznek mindenfelől az emberre. Sehol semmi természetesség! Sehol semmi a ház lényegéből folyó, consequens homlokzat! Mindenfelé csupa merő konvencionális, hazugság, csupa roszt elrontott kópia.

Egyszóval a demoralizált szellemű építészeti orgiáját.

Alig találkozunk itt-ott elvétve, mint fehér hollóval egy-egy üde megnyilatkozásával valamely művészleleknek.

Általában valamennyi a tudományát és homlokzatait az »Architektonische Rund-

schauból«, meg más olcsó német folyóiratokból merítgeti és foldozgatja össze.

És csak annál kedvetlenebbül remélhetjük a mi viszonyainkat, mennél inkább szembe ötlő a külföld példája.

Nem létezik, hogy egy angol, egy francia, avagy egy amerikai építész olyan gseftelgetésekbe bocsájtkoznék, avagy úgy hozatná és fogatná magának ágensek útján az építetőköt, mint a hogy az nálunk mindennapos, megszokott dolog. Azok sokkal magasabbra tartják és becsülik művészi hírnevük és voltak reputációját, mintsem hogy egy hajszálnyira is eltérjenek a megengedett és hozzájuk méltó módtól. És a külföld építészeinek egyöntetű, consequens eljárása, azt a tudatot gyökerezettette meg a közönség tudatában, hogy alkudozni a művészszel nem lehet és nem szabad,

A MÁTYÁS-SZOBOR PÁLYATERVEI.

A história adatai, az évszámok és az események csakis a tudók emlékezetében maradnak különváltan, — mindenki másban egy-egy kornak a részletei jellemzetes hangulattá olvadnak össze. A história a nagy tömegnek csakugy nem ad leckéket az életből, mint a hogy nem tanítja bölcsességre azokat, a kik azt hiszik, hogy mint hivatottak kutatják tanításait; csakis hangulat-képeket fest neki a multról. Nem az egyes csaták és egyéb cselekmények emléke él az ugynevezett köztudatban, hanem borongó és verőfényes hangulatok azokról a korokról, a melyekben ezek a csaták és események megtörténtek.

Csupa csillogás, szinarany verőfény az a hangulat, a melyet MÁTYÁS koráról alkotott magának magyarság. Se felhő az égen, se boru a földön, a meny kárpítja nem setétíti el az életet, hanem csillogást szór mindenfelé. Az élet már nem átmenet a halálba, hanem alkalom az élvezetre, az emberek nemcsak zsolozsmát énekelnek, hanem rágyujtanak egy-egy nótára és nevetnek egy-egy tréfán és ugy cselekesznek mintha tudnák, hogy megszűnt a középkor és megkezdődött a nagy felszabadítás. Nem a vas dominál,

hanem az arany, a bársony, a damaszt; a szögletes vonalok helyébe a simaság, az erőt kikezdte a titokzatosság. Meg fogja rontani csakugy, mint a hogy emez megrontotta, de legalább megtanítja mosolyogni, nevetni, gyönyörködni.

Se felhő az égen, se boru a földön, azelőtt pedig nagy ideig a nap sem süttött, a levegő csupa gőzpára volt, a mezőkön nem nyílt virág, vagy ha nyílt is, a legelő marhán kívül egyéb nem vetett rá ügyet. A házak szobái sötétek és dohosak, a folyók hűvösek és az utcák üresek voltak, az emberek pedig ugy laktak és jártak bennük, mint a testté vált árnyék.

Az egész világ a menyország előszobája volt, a melyben fogadtatást kérelmezők sugdolóztak és megadással néztek a várakozó idő letelése elé. — Talán nem egészen ilyen volt az a világ, hanem a történelem ilyen hangulat-képet festett arról a korról, a mely a nagy magyar renaissance megelőzte.

És ezután egyszerre beköszöntött a verőfény, a sötétség eloszlott, és a dohoság megszűnt, a suttogás helyébe a hangos szó került és a szürkeség helyébe a pompa. A menyország előszobájából az életgyö-

nyörűség csarnoka lett és a néma megadással várakozók a földi hatalom, és nagyság dicsőségében sütkéreztek. Csupa alkotója annak a magasztos elementumnak, a melynek boldogság a neve és a mely megteremtette a magyar história aranykorát. — Talán nem volt egészen ilyen ez a világ sem, hanem a történelem ezt a hangulat-képet festette a magyar renaissanceról.

És ennek a képnek főalakja MÁTYÁS a dicsőséges, ez a népe kegyelméből való fejedelem és Isten kegyelméből való felséges életművész. A pór nép az igazságos fejedelem elvesztét siratta, mikor MÁTYÁS király meghalt, mert az igazság elveszése volt a nagy halálnak első olyan következménye, a melyet maga is megérezett, a história azonban, ez a legnagyobb hangulatfestő, a dicsőség letünését siratta, mikor nyugovóra tette a nagy királyt. És MÁTYÁS, a dicsőséges, áll a magyarság szeme előtt mindig, a harmónikus nagy egyéniség, a ki dicsőségét a békében és a békével szerezte és a háboruban és a harccal megőrizte.

És MÁTYÁST a dicsőségest, a béke és harcok hőst, a magyar renaissance legfőbb vezérét, a honfoglaló MÁTYÁST, a ki a nyugat világában szerzett hont a magyar nemzetnek, kell majdan ábrázolnia annak a szobornak, a melyet Kolozsvárott, a nagy király szülővárosában fognak felállítani.

Lejárt a szobortervek benyújtásának határideje. Nevezetes nap talán a szobor történetében, de mindenestre örvendetes dátum a magyar képzőművészetben. Mert az erőnek, a tudásnak, a genialitásnak olyan megnyilvánulása történt azon a napon, a melyre legutóbbi szoborpályázataink után képzőművésztünknek nagy szüksége volt. A szabadságharc szoborpályázat óta, minden szoborversengés a hanyatlásnak volt egy-egy stációja. Nos a MÁTYÁS-szoborpályázat művésztünknek olyan erőbizonyítványa, hogy azokat a hanyatlásokat tisztán pillanatszerű indiszpozíciónak tarthatjuk.

A tudatosság és tudás akkora mennyisége nyilvánul a kolozsvári pályatervek jó részben, hogy ezt a pályázatot a magyar művészet történetében eseményszámba vehetjük. A nagy stílus, a melyet MÁTYÁS emléke földidéz, belekapott művészeink temperamentumába. A feladattal maguk is megnöttek, úgy, hogy mint nagyok áldozhatnak a nagynak.

Nem mind a hét pályaterv ennek a nagy stílusnak a manifesztációja. Van közöttük olyan a melyből csakis a becsületes igyekvés nyilatkozik meg és vannak közöttük olyanok, a melyekben a genialitás csakis a fogalmazásnál inspirálta, de a kivitelnél magára hagyta a művészt.

Hanem azért egyetlen egynek kivételével valamenyi pályaterv olyan, hogy ha nem lenne a versenytársai között nálánál nagyobb becsü alkotás, bátran elfogadhatnák a nagyban való kivitelre, anélkül, hogy miatta művészetünk szégyent vallana.

Van azonban közöttük kettő, RÓNA JÓZSEF és FADRUSZ JÁNOS pályaterve, a melyek művésztünknek igaz dicsőségére válnak.

A »nagy művészet« nyilvánul meg bennük, az a lelket megkapó nagy stílus, a melynek alkotásait klasszikusoknak szokták mondani. Jeles munkák BEZERÉDI GYULA, az ifjabb VASTAGH GYÖRGY és KÜLLŐ MIKLÓS tervezetei is, de a kivitel hibái szembeötlők, míg RÓNA JÓZSEF és FADRUSZ JÁNOS terveinél ezeket a hibákat nem vehetni számításba, mikor itélni akarnak fölöttük.

A nagy koncepció és a szuverén anyagkezelés úgy nyilvánul ezeknél, hogy a kis hibák nem lehetnek megbírálsunknál mértékadók, míg amazoknál a részletek uralkodnak a lényegen és hibáikkal szemet szünnak.

RÓNA JÓZSEF azt a ragyogó történelmi hangulatot fejezte ki szobrában, a melyet MÁTYÁS-nak és a magyar aranykornak emléke ébreszt a magyarságban. A dicsőséges fejedelem, az a hatalmas egyéniség, a kinek a verőfény volt az elementuma, a nagy hadvezér és nagy államférfi, a művészet és tudományok megteremtője, a renaissance apostola, a pompa és fény és ragyogás mestere ül lován RÓNA szobortervén olyan méltósággal, amilyenje csak az ősanyszerű természet kegyelméből való arisztokratáknak lehet. A pompásan modellált lovat baloldalt apród vezeti. Nem tolakszik a néző tekintete elé, mint, ahogy a szobrokon a lovakat vezető géniuszok nagyon gyakran megszokták tenni. Olyan szerves része a szobornak, hogy hiányát megéreznők. MÁTYÁS a kora renaissance állónyergében áll. Az egyenes és még sem merev tartás, melyet ez az álló nyereg ad, az energiát segíti kifejezni és majd valamennyi pályázó ilyen nyeregbe ültette MÁTYÁS királyt.

MÁTYÁS arca a Volterai kodexben levő egykoru MÁTYÁS arcképre és az Am-

braser Sammlung egy MÁTYÁS éremnek reliefjére emlékeztet. Nem az általános elfogadott komponált portrakit, amelynek megszerkeztői a nagy orr legendájából kiindulva, egy orrhoz egy arcot ragasztottak. A művész ennek az arcnak remek kifejezést adott. Szinte megszólal rajta az a csodálatos korszak, a maga nagyságával, szépségével, életörömeivel. Az arc, en face nézve, igazi mestermű, amelyért a kitűnő művészt szívből üdvözölöm. Egy beszédes, még pedig nagy stílusban beszélő arcot mintázott, amely fölöslegessé tesz minden szoborfeliratot, reliefet és egyéb kommentárt. MÁTYÁS a dicsőséges szólal meg benne és megmagyarázza az egyéniség titkát.

A magas postamentum négy sarkán oszlopok állanak, közéjük oldalt reliefeket mintázott a művész, a homloklapra pedig a Corvin címert tette. Mellékalakok nincsenek. És nem hiányoznak, sőt, meggyőződésem, hogy megzavarnák azt a hatalmas benyomást, amelylyel a szobor hat. A postamentum architekturai motívumai a Korvinák diszitörájzainak szinte a plasztikai másolatai, az architektúrának diszitése pedig a Nemzeti Muzeumban levő MÁTYÁS korabeli vörös márvány falkoszorudisz stilizálásának látszik. Nevezetesen tartom ezeknek a részleteknek megemlítését, mert a magyar képzőművészetben egy eddig idegen elem győzelmét, a komoly történelmi studiummal való foglalkozást jelenti. Ennek a komoly tanulmányozásnak jeleit látni BEZERÉDI GYULA szobortervén is. MÁTYÁS-nak és lovának pompásan modellált vértete a TURÓCY KRONIKA címlapjára rajzolt LÁSZLÓ-kép vértetének mása. És a studium nyomai látszanak FADRUSZ, VASTAGH és KÖLLŐ tervein is.

RÓNA JÓZSEF pályatervének a főalakon kívül erőssége a két oldalrelief.

A művész perspektivikus kökeretben helyezte el őket, a mivel nagy távlati hatásokat ért el. Csak kis raffinement, hanem itt nem csak a cél szentesíti az eszközt, hanem az eszköz a célt is.

A két relief: MÁTYÁST Bécs előtt, mikor az osztrákok hódolatát fogadja és tudósai és művészei körében ábrázolja. A relief tudvalevőleg RÓNÁNAK régi ereje és ez a két relief, noha csak vázlatok, ennek az erőnek újabb fejlődését jelentik.

A főalaknak és ezen két reliefnek beszéde érthetőbb egy monográfia elbeszéléseinél. Ez a szobor valóságban Frak-

nói kitűnő monográfiájának plasztikus kiadása. A tudós munkáját a poéta egészítette ki örök időknek szóló nyelven ebben a hatalmas szoborban, amely egy igaz genie megnyilatkozása.

A poéta gyönyörű nyelvén szól FADRUSZ JÁNOS is csakhogy — keveset mond és egyebet mond, mint a mit érteni akarunk és érteni tudunk a magyar aranykorról.

Csakis a hadverő MÁTYÁS-ról beszél, még pedig annak a középkornak rideg hangján, amelyet nem illett még a renaissance melege. Valami fagyasztó hideg levegő csap felénk azokból a bástyaművekből, amelyekre FADRUSZ az ő szép szobrát állította. Nem a fényes, pompás udvar gazdája, nem a tudományok és művészetek éltetője, nem a nagy providenciális államférfi, nem a magyar nép lelkében élő dicsőséges nemzeti hősosz FADRUSZ MÁTYÁS királya, hanem egy remekül mintázott és fogalmazott rideg germán hadverő, a napsugarak és a dal és az öröm kemény szívé ellensége.

Kár érte, hogy ennek a szobornak a tartalma nem áll azon a színvonalon, mint a részletekben és egészében való kidolgozása. Az alapzat teljesen eredeti. Merész, szeniálisan kieszelt, de a nagyban való kivitel követelményeire ügyet nem vető gondolat. MÁTYÁS teljes vértben ül a lován, amely egy bástyafokon áll. A bástyáról két széles tetőlappal fődött fal kanyarodik le a földszinre, amely román baluszterek támogatnak és toronyfokok fejeznek be. Lent a földszinén négy vitéz áll. Egy-egy az osztrák és a cseh zászlót lobogtatja, a másik kettő pedig meghódított zászlót hajt le a földre.

Az alakok gyönyörűen vannak megmintázva, különösen az egyik, az öreg fekete vitéz, a ki rajongással néz föl a bástyafokra, vezérére.

Igen érdekes, megkapó csoportozat, hanem azért nem egyéb olyan gyülekezetnél, amely nem kommentál és nem szimbolizál egyebet, csakis azt, a mit a főalak már amugy is hatalmasan elmagyarázott, de nem mond semmit a magyar aranykor megteremtőjéről a renaissance nagy királyáról.

FADRUSZ, a ki pozsonyi MARIA TERÉZIA szobrával is nagy feltűnést keltett, a ki nagyra hivatott és nagyra termett művész, a ki talán egyik útjelzője lesz valaha a magyar művészetnek: Mátyás király szobortervével is dicsőséget szervezett,

de egy nagy fogyatkozásáról is tanuságot tett arról, hogy egy-egy feladata megoldásánál arra a studiumra nem szentel elég fáradságot, a mely tanulmány a feladat tartalmának megismeréséhez okvetlenül szükséges. Így történhetett, hogy FADRUSZ plasztikai munkát alkotott ugyan, de azt a feladatot, a melynek megoldására volt szánva, meszsze elkerülte.

A főalak szintén állónyeregben van, a ló pompás szobrász-munka, a melynek elhelyezése, mint említém, teljesen eredeti. Csak a mozgó alakoknak a föld színében vagy kevéssel fölötte való elhelyezését tartom helytelenek. Ezek a közöttünk álló kiabáló és mégis néma bronzemberek kirinak abból a nagy stílből a melylyel az egész művet koncipiálták. Ha pedig FADRUSZ az alapzatot magasabbra emelné, a mellékalakoknak csakis a felső része érvényesülne.

A genialitás kissé elragadta a művészt. Se baj, az ő genialitása a közönséget sokszor el fogja még ragadni

RÓNA és FADRUSZ munkái után legkiválóbb BEZERÉDI GYULÁÉ. Komoly tudásról és komoly akaratról tanuskodik. Egy gotikus posztamentumon gyönyörűen mintázott ló áll, melyen MÁTYÁS király ül. Így kell beszámolnom a szoborról. Előbb a lóról, azután a lovasról. A ló pompás munka, a főalak azonban teljes vértzetben levő csenevész kis figurát ábrázol. Nem MÁTYÁST király, se az igazságot, se a dicsőséget, se a hadverőt, de még a beteget sem. A szobor talpazatán két érdekesen vázolt relief van. Mind a kettő derék művészi munka és derék munka a ló vértetzte és MÁTYÁS fegyverzete is.

Az architektúrájával hat ifjabb VASTAGH GYÖRGY pályaterve. Gyönyörű gótikus mauzóleum, a melynek tetejére a pillanat rosszakarata egy különben is szerencsétlen barokk geniust állított. A szomorúságot jelképezi, a nélkül, hogy akarná, És a szomorúságot hirdeti a mauzóleuemban álló szoborcsoport is. A lemondó békére

vágyakozó MÁTYÁST ábrázolja. A mauzóleum körülötte különben is gyászra inspirál, a beteges szomorú szobor ezt a hangulatot még megrögzíti, Jeles munka MÁTYÁS király lova. Egy kis naturalizmus a stilizált formák és komponált hangulat közepette. Egy igazi művész tévedésének enyhítő körülménye ez a pompásan mintázott állat.

KÖLLŐ MIHÁLY is csak egy alakjával mutatta be igaz művész voltát és nála sem a főalak ez a tanu. A szobortalpazat homlok lapja előtt ülő Justitia, a quattrocentonak egy elkésett bájos női alakja mindenkinek azt hirdeti, hogy szobrásza költői lélek. Ez a testté vált tavaszi sugár meleget áraszt a hideg pozírozó szoborra, A főalak és a ló nem jók, a talpazat pedig szerencsétlen.

Ezek az utóbbi véleményeim úgy támadtak, hogy relativitással mértem a mintákat. A kitünő mellett rossz a jeles, hanem azért ezt a rosszat nem kell senkinek sem szégyenlenie.

Ez a relativitás itéli el a SOVNÁKA ISTVÁN fából faragott mintáját is. Egy félben maradt genie megható megnyilatkozása ez a minta. Csupa szellem, csupa erő és csupa naivitás. Magasabb színvonalon áll nem egy pályakoszoruzott szobrunknál és mégis gyenge alkotás. Valami megindító, szivhezszóló gyámoltalanság szól belőle. A nagy erő és a finom szellem és a tudás között nagy az aránytalanság és ezt az aránytalanságot talán fájdalommal sinyli egy gyengéd művészlélek. Talán még leküzdheti valamikor ezt az aránytalanságot és beáll a mesterek közé!

TÓTH ANDRÁS debreczeni szobrász tervezete is a naivitás tultengésében szenved. Derék jóra való igyekvés, de a művésztudás nagyon is nagy hiánya: ezekkel TÓTH ANDRÁS jellemzői. Vigasztalodjék a miért a MÁTYÁS-szobor pályázaton megbukik. Igazi nagy művészekkel állt sorompóba, ebben a versenyben a bukás nem szégyen.

A MAGYAR TÖRTÉNELMI KÉPCSARNOK.

A magyar történelmi képcsarnokot ünnepélyesen megnyitották a Stefánia uti műcsarnokban.

PULSZKY KÁROLY, az orsz. képtár s az új képcsarnok igazgatója, beszédet mondott,

melyben elmondta, hogy a történelmi képcsarnokot nyolc év előtt TREFORT minis-ter alapította s a várbazárban helyezte el. Ott a képek a nedves falakon romlásnak indultak. Ezért helyezték most az új helyi-

ségbe s a képgyűjteményt kiegészítették a metszetekkel. Az új képcsarnok történelmi rendben mutatja be a nemzeti múlt dicsőségét.

A képcsarnok tizenkét teremből áll s összesen 490 olajfestményt, aquarelt, metszetet, szobrot és domborművet tartalmaz. A képek körülbelül időrendben következnek a termekben a XIV.-ik századtól kezdve egészen a jelen századig.

Az előcsarnokban régi látképek, köztük Buda város néhány érdekes rajza látható, az első és második terem pedig Szt.-István királytól a XVI.-ik századig terjedő tárgyakat foglalja magában. Az itt látható festmények legtöbbször másolat, így mindjárt Szt.-István képe a XVII.-ik századból való eredeti után készült s főleg mint Kostume-kép érdekes. Igen szép eredeti mű ERRSÉBETNEK, ZSIGMOND leányának, portrája 1556-ból. Különösen gazdag a terem HUNYADI-arcképekben s egyik legérdekesebb darabja egy eredeti bronzérem HUNYADI MÁTYÁS szépen modellált fejével. Érdekes HUNYADI JÁNOS és SZILÁGYI arc képe is, LAJOS király finom aquarell képe és MIKSA király képmása. A második teremben a török korszak emlékeit látjuk, eredeti metszetekben visszamaradt akkori magyar és pogány viseleteket (az egyik magyar vitézen cilinderhez hasonló kalap van), SZOLIMÁN hatásos képmását TIZIÁN iskolájából, MURAT képmását, az ILLÉSHÁZI-család halotti képeit a mint a persa-szőnyegekben fekszenek s különösen érdekes egy kisebb Kostume-kép, melynek tárgya HUNYADI MÁTYÁS követsége az orosz cárnál.

A harmadik, negyedik és ötödik teremben a XVI.—XVII.-ik századbeli művek láthatók. PÁZMÁNY PÉTER, THURZÓ, BOCSKAY, BETHLEN GÁBOR, RÁKÓCZY GYÖRGY képmásai, de különösen a ZRINYI-NÁDASDY-FRANGEPÁN féle összeesküvést és kivégzést ábrázoló hármaskép érdekes. Igen szép és nagyszámú TÖKÖLY-arc képmetszetek is vannak itt, köztük eredeti holland és angol metszetek, mi arra vall, hogy akkori jeleseinket is az egész művelt világon ismerték. TÖKÖLY IMRE neve a hollandoknál Tekkely az angoloknál Count of Teckely, a latin szövegben Tökeli néven szerepel. Igen érdekesek az eredeti KUPECZKY és MÁNYOKI-képek is. KUPECZKY-től kuruc vitézek és MÁNYOKI-től arcképek és csataképek láthatók. VI. KÁROLY, KOHÁRI ISTVÁN RÁKÓCZY FERENC és RÁKÓCZY JÓZSEF képmásai, ZRINYI ILONA két portrája, PETRÓCY

KATA, BERCSÉNYI MIKLÓS arcképe, részben eredeti, részben későbbi korszakban készült s főleg mint jelmez képek tanulságosak.

A MÁRIA TERÉZIA-korabeli művek egy egész terem töltenek meg, a királynő számos kiváló portrája látható itt. Különösen értékes az a metszet, mely a királyné pozsonyi koronázási menetét ábrázolja. Az író BESSENYEI gárdista-képmása is feltűnő.

A sarok teremben ERNST LAJOS érdekes magán gyűjteménye van, sok értékes miniatűrrel. Négy értékes jelmez-kép a MÁRIA TERÉZIA korabeli huszárokat mutatja be; mint Kostume-kép kiváló az ERDŐDI gróf díszruhájához készült lovas-kép is. Igen jellemző a LIEDER által festett genre-kép, mely a művészt műtermében ábrázolja, amint a pest-városi színház 1847-iki égését festi le, s egy leégett színész kopogtat be hozzá — alamizsnáért. Az arcképek közül itt a híres SEMMELVEIS ORVOS eredeti ifjúkori képmása, GVADÁNYI JÓZSEF, LISZNYAY, VÖRÖSMARTY, KATONA, VETTER ANTAL, stb. jelesünk eredeti portrája tűnik fel.

A muzeum középső termeiben a XVIII.-ik századbeli s a jelenkori műtárgyak láthatók. Nagy mérete és finoman kidolgozott jelmezei által tűnik ki a bécsi KRAFFT által festett »FERDINÁND koronázása« és BARABÁS nagy műve, mely a lánchíd alapkövetését ábrázolja. E terem egyik értékes darabja az eredeti KAULBACH-féle LISZT-portrait; érdekes jelmez-kép az is, mely JÓZSEF nádort a vezérkar kíséretében ábrázolja, feltűnő darab KAZINCY portrája, BIHARI, a híres cigányprimás és SZENTPÉTERI, a híres magyar ötvös képmása.

A 48-as idők emléktárgyai közül KOSUTH LAJOS egyik legkitűnőbb portrája tűnik fel, melyet ITTAKOWIC 1853-ban Londonban festett. Rendkívül érdekes és naiv az a kép is, mely KOSSOTHOT és családját (nejével, 2 kis fiával és leányával) sétá közben Skutariban ábrázolja, a sétálók közt számos magyar menekült látható, kiknek névsora török irással a képre van festve. Érdekes emlék itt a LOTZ által 1857-ben festett csatakép is, mely Károlyi-husárokat ábrázol, köztük báró PODMANICKY FRIGYES gr. KÁROLYI és ROHONCY alakjával. Itt látható a híres ORLAI-féle eredeti PETŐFI-kép is, a nagy költő egyetlen hiteles képmása s a szépen megfestett győri-csata s a karlócai szerb-gyűlés.

A jobboldali teremben legértékesebb

ZICHY MIHÁLY nagy festménye. »A királyné DEÁK ravatalánál«. Itt állították fel DEÁK FERENC sarkophágjának STROBL által készített gipszmintáját is. Az érdekes portraitek között herceg ESTERHÁZY PÁL, SCHODLNÉ, ERKEL, EÖTVÖS báró, LÓNYAY s számos jelesünk képmása s MARASTONI, MARKÓ, GERHARDT festőművészek arcképek tűnnek ki.

A műcsarnok mellett épült király-pavillonban a királyi család néhány értékes

arcképe kerül. Az egyik teremben ő felsége és a királyné arcképei, a másokban ALBRECHT főherceg és a VASTAGH által festett JÓZSEF főherceg és neje KLOTILD főhercegnő szép képmásai láthatók.

Mint ez ismertetés is mutatja, az újonnan megnyitott muzeumban sok értékes műtárgy van s a kormány által legutóbb megszavazott 167.000 frttből is több idevaló képet vásárolnak még.

A MILLENIUMI KIÁLLÍTÁS KÉPZŐMŰVÉSZETI CSOPORTJÁNAK RÉSZLETES PROGRAMMJA.

1. A Budapesten 1896. évi május hó 1-én megnyitandó és 1896. évi október hó végén bezárandó ezredéves országos kiállítás képzőművészeti csoportja, a városligetben külön területen emelendő tűzbiztos műcsarnokban, tartalmazni fogja azokat a képzőművészeti tárgyakat, melyek legalkalmasabbak arra, hogy egyrészt a hazai képzőművészetnek mai színvonalát, másrészt annak műtörténeti fejlődését lehető teljességében feltüntessék.

2. E csoport keretébe tartoznak:

a) A festészet köréből: mindennemű olaj- és vízfestmények, színes és fekete rajzok, valamint fali festményeknek fényképei.

b) A szobrászat köréből: szobrok, mellszobrok, domborművek s a kisebb méretű plastika, valamint az érmészet és drágakövéses termékei, bárminemű anyagból, a nyers anyag kivételével.

c) Az építészet köréből: műemlékekre, nyilvános és magánjellegű díszépületekre, templomok-, paloták-, nyaralókra, vagy ilyenek helyreállítására s átalakítására vonatkozó tervrajzok, esetleg ily műépületeknek mintái, valamint már létező épületek fényképei.

d) A sokszorosító művészet termékeiből: acél- és rézmetszetek, rézkarcok, fametszetek, könyvnyomatok, a színes nyomtatok kizárásával.

A műmásolatok, még ha az eredetitől eltérő műfajban, vagy anyagból készültek is, kivéve a sokszorosító művészet termékeit, feltétlenül ki vannak zárva, úgyszintén a közérzületet netalán sértő művek.

3. A képzőművészeti csoport — jelzett

céljánál fogva — két elválasztott osztályból fog állani:

I. A tiz évnél régebbi keletű és

II. Az 1885. évi orsz. kiállítás óta létrejött művészi tárgyakkól.

4. A tiz évnél régebbi művek összegyűjtéséről és tervszerű kiválasztásáról, a mennyiben elhalt művészekről származnak a csoport-bizottság a maga hatáskörében fog gondoskodni. Élő művészek is résztvehetnek ez osztályban 1886. év előtti műveikkel, melyek bejelentésére, beküldésére és elfogadására vonatkozólag a jelen szabályzat szintén alkalmazandó lesz. de e művek kitüntetésben nem részesülhetnek.

5. Élő művészek csak az esetben vehetnek részt műveikkel a képzőművészeti csoportban, ha magyar állampolgárok s e körülményt a csoportbizottság felhívására okmányilag is igazolják.

6. Az e csoportban való kiállításra rendelt művek legkésőbb 1896. évi február hó 1-ig lesznek szabályszerűen és pontosan kitöltendő bejelentési iven bejelentendők. Bejelentés nélkül érkező műtárgyak a beküldő veszélyére és költségére vissza fognak küldetni.

7. A képzőművészeti csoport részére csak azok a műtárgyak fogadhatók el, melyek oly időben érkeznek, hogy 1896. évi március hó 1-től legkésőbb március hó 31-én esti 6 óráig az ezredéves kiállítás műcsarnokában tényleg átvehető. Később érkező művek elfogadása feltétlenül ki van zárva.

8. A beküldő a műtárgyak megfelelő csomaglásáról gondoskodni tartozik. A műtárgyak szilárdul készített, hibátlan ládába

helyezendők s kizárólag csavarokkal erősítendők a láda egyik lapjához. A láda illesztékei, vagy egyes hasadásai vastag papírral ragasztandók be s a lezárásánál szintén kizárólag csavarok alkalmazandók. A szállítás alatt bekövetkező sérülések elhárítása végett igen ajánlható, hogy a festmények védkeretekkel legyenek el látva.

9. Ugy a műtárgyakra, valamint a láda külső és belső lapjára a szükséges nyilvántartási adatokat tartalmazó címlapok lesznek ragasztandók, melyek a bejelentések alapján fognak megküldetni.

10. A beérkező műtárgyak becsomagolása iránt a csoport-bizottság intézkedik. Azok megérkezéséről s állapotáról a beküldők azonnal értesítendők.

A kiállításra beküldött műveken — átvételük után — a esetleges sérüléseknek helyreigazításán kívül semmiféle át- vagy beledolgozás nem engedhető.

11. A kiállítás a beküldött művek elfogadásának előfeltétele, hogy a kiállítás rendezésének szempontjából kellően legyenek felszerelve. E célból:

a) Az olajfestmények megfelelően díszes keretben, egyéb festmények és a sokszorosító művészet termékei keretben, üveg alatt küldendők be.

Az építészeti nagyobb méretű tervrajzok keret és üveg nélkül is befogadhatnak.

b) Ki vannak zárva az élénk színű, úgy a kerek vagy tojás alakú, valamint a tompa szögletű keretek, ha csak kiegészítő négyszögalapra nem erősítvük,

Oly küldemények iránt, melyeknek súlya 200 kilogrammot meghalad, előzetes kérdés intézendő.

12. A kiállításra elfogadott művek vasúti teherszállítási költségeit Budapestig és vissza a feladás helyére az országos bizottság vállalja magára. Az el nem fogadott, a postán és a gyorszállítmányképen küldött vagy utánvétellel terhelt küldemények szállítási költsége a beküldőt terheli.

Az el nem fogadott művek iránt a beküldőnek a vett értesítés után legkésőbb két hét alatt kell intézkednie, mert különben azok a beküldő veszélyére és költségére a feladás helyére küldetnek vissza.

13. A helybeli művészek műtárgyainak, a városligeti műcsarnokba szállítását a beküldési határidőn belül, valamint annak

idején a visszaszállítást is, a kiállítás igazgatósága saját közegei által teljesíti, vagy annak költségét az elfogadott művek szerzőinek nyugtájára a kiállítás tartama alatt a helyben szokásos szállítási költségek határában belül megtéríti. Későbbi felszólalások e tárgyban figyelemben nem vehetők

14. A képzőművészeti csoport részére átvett művek elfogadása és rendezése fellett a csoport-bizottság saját hatáskörében határoz.

15. A művek koruk és szerzőik szerint sorrendben csoportosítandók. A rendezés ideje alatt csak azok léphetnek a termekbe, kik a rendezésben hivatalos megbízás alapján közreműködnek.

16. A kiállítás tartama alatt az igazgatóság, e célból alkalmazott közege által a művek eladását közvetíti. Az eladott művek vételára után egyezer forintig 10, azonfelül 5 százalék a kiállítási alap javára esik.

17. A művek kitüntetésére diszoklevelek, a millenniumi nagy érmek és a kiállítási érmek fognak szolgálni, melyek odaítélésére egy 20, kizárólag művésztagokból álló jury fog határozni, két harmadrészben a kiállító által választva, egy harmadrészben pedig a kiállítási országos bizottság elnöke által, a vallás és közoktatásügyi miniszter úrral egyetértőleg ki nevezve.

18. A kiállításra elfogadott műveknek a kiállítás megnyitásától a bezárásig ott kell maradniok; a kiállítás igazgatósága minden kellő intézkedést megtesz a művek épségének megőrzésére, azokat a kiállítás egész idejére tűzkár ellen biztosítja, de további felelősséget azokért nem vállal.

19. A kiállítás bezárását megelőző két hét alatt a kiállítónak intézkednie kell művének visszaszállítása iránt. Ellen esetben a mű a kiállító veszélyére a feladás helyére fog visszeküldetni. A bármely okból vissza nem küldhető művekre vonatkozólag az általános szállítási szabályzat 16. §-a lesz alkalmazandó.

A VAS AZ EGYEDÜLI ÉPÍTŐANYAG AZ UJKOR LEGMAGASABB ÉPÍTMÉNYEI SZÁMARA?

Miután a mérnöki építkezésnek mindig emelkedő tevékenysége még alig keltett különös bámulatot, addig most a legmerészebb építési vállalkozások a mindig óriásibb, a felhőket túlérő magas építményekhez látszanak hajolni. Különösen az Oceánon túl ezen tekintetben nem csak a 300 m. magas Eiffeltornyot akarják fölölmulni, hanem 20 és több emeletes házakat is emelnek, melyek többnyire a kölni templomtornyokkal versenyeznek.

Emellett általánosságban azon nézet lát-szott magának érvényt szerezni, hogy ilyen nemű építményeknél csak a vas, illetve az acél jöhettekintetbe. Azon érdekes közleményben is »az óriási épület a Broadway-on New-Yorkban«, mely a Deutsche Bauzeitung-ban látott napvilágot, ezen vélemény van viszontadva. Szóról szóra áll ott: Világos, hogy ezen óriási magasságkifejtésnél és az ezekből eredő terheléseknél egyedül könyaggal, még ha a leghordképesebb gránit volna is, megelégedni nem lehetne.

Megengedjük, hogy nagy ívközü hidaknál a vas kedvező húzási és hajlító szilárdsága, a követ sokkal fölölmulja, úgy de ez sokkal kevésbé tény a magas építkezéseknél, melyeknél főképp a nyomási szilárdság jön kérdésbe.

Allíthatjuk, hogy nemcsak óriási házak mint a Chigagóiak és New-Yorkiak, hanem oly művek is állíthatók föl régi tiszteletre méltó köveinkből, melyek az

Eiffeltorony magasságát is jóval fölölmulják.

Képzeljük csak azon nyomásokat, melyek ilyen építményeknél felléphetnek.

Egy tömör hasáb vagy pedig belül üres hasáb alapterületén egyenlő falvastagság mellett minden terület darabocská egy qm. nagyságban oly terhelést kap, mely kiadódik, ha a m. magassággal szorozzuk a cbm. súlyát; egy qcm. nyomása 10.000-szer csekélyebb. Egy 100 m. magas, egyenesen felemelkedő torony egyenlő falvastagsággal p. o. 200 kgr. súly mellett az alapzatra egy qcm.-re 20 kgr. nyomást gyakorolna. Belül üres hasábnál, melynek falvastagsága fölfelé zérusig fogy, a nyomás csak fél akkora volna, mint a választott példánál, tehát 100 kgr.

Ugyanezen eredményt adja egy belül üres pyramis felfelé vastagodó fallal. Ha ellenben tömör vagy üres pyramisunk van, melyeknek falvastagsága fölfelé zérusig fogy, úgy a nyomás ezeknek alapterületén a prysmáénak csak egy harmada lesz. Egy 100 m. magas, egy cbm.-re 2000 klgr. nehéz ily fajta falazott toronysisak tehát alúl csak $6\frac{2}{3}$ kgr., vagy mivel a fölfelé zérusra menő falvastagság a kivihetőség miatt egy kis anyaghozzáadást igényel, talán 7 klgr. nyomást gyakorol 2 qcm.-re

Épen így lehet megfordítva a megengedhető nyomásból a célszerű magasságot megtudni, a mint ez következőben néhány falvastagságra történt.

Falaknak megengedhető magassága méterekben:

A faltest alakja	Tégla mész-	Klinker	Kő		
	vakolatban	cementvako-	1 cbm = 2600 kg.		
	1 cbm = 1600 kg.	latban 1 cbm = 2000 kg.	megengedhető nyomás		
megengedhető nyomás					
	= $7\frac{1}{2}$ kg.	= 15 kg.	= 30 kg.	= 45 kg.	= 60 kg.
Teljes vagy belül üres prisma egyenlő falvastagsággal	46.9	75	115	173	231
Ugyanaz 10% hozzáadással a melléktheerre (tető, lépcső, stb.)	42.2	67	104	156	208
Prisma fogyó falvastagsággal (felül = 0) vagy pyramis állandó köpeny súlylyal	93.7	150	231	346	462
Prisma $\frac{2}{3}$ magasságig fogyó falvastagsággal és a felső harmadban egyenlő falvastagsággal (= $\frac{1}{3}$ az alsó vastagságnak)	84.3	135	208	311	416
Ugyanaz 10% pótlékkal a mellékterhek részére	76.0	121	187	280	374
Pyramis vagy kúp teljes, vagy belül üres fogyó falvastagsággal	140.4	225	346	519	692

Ezek igen tekintélyes magasságok és mégsem jelölik még a legvégsőbb határokat; sőt mi több, egy építményt theoretice végtelen magasságig lehet felemelni, ha a nyomási törvény szerint lesz alakítva. Egy ilyen teljesen kifalazott test homorú körvonalokkal a magasba emelkedne és fenn végtelen magas túszerű hegyben végződne, lefelé pedig trombita szerűen szélesedne ki, mimellett alapterülete mindig gyorsabban nagyobbodna, és végre végtelen mélységben végtelen kiterjedést venne fel.

Belül üres testek más alaprajzvonalakat vehetnek fel, de ezeknél a falmennyiségeknek épúgy kell emelkedniök, mint a tömött testeknél.

Praktikus okok ily testek kivitelére úgy az alsó mint a felső részben csakhamar határt szabnak, a mennyeiben alúl az anyagköltség túl nagy és fölül a biztonság az eldülés iránt igen kevés volna. Egy építmény felső részére nézve egyáltalában oldaleroők (szél stb.) és a használhatóságának mindenhi követelményei sokkal inkább jönnek kérdésbe, mint a saját teher. Lejebb különösen a nyomás növekedésével az anyag igénybevétel megengedhető határáig az egyenlően maradó nyomásnak követelménye az önsúly által mindinkább követelőleg lép fel.

Azon törvény, mely szerint a falmenyiségeknek lefelé mindig erősödniök kell, hogy a nyomás a terület egységekre minden magasságban egyenlő maradjon, egy igen egyszerű törvény, egyenlő magas fokozatoknál a fölötté fekvőnek mindig alapterületét kapjuk egy határozott változatlan tényező szorozása által. Ha a kibővítés nem lépcsőzetesen, hanem hajlított felületekben történik, akkor a következő viszony áll: $\log \text{ nat. } (b : b_0) = j h : k$ Ebben b_0 a felső alapterület (vagy a falvastagság.) b a h méterrel mélyebben fekvő alsó keresett alapterület, j egy cbm-nek sulya és k egy qm.-re való nyomás. Ebből p. o. kitünik, hogy egy faltest bármilyen alakú is az és mely téglákból 1600 kg. sulyan egy cbm.-re van emelve és mely alaprajzi területén egy qcm.-re $7\frac{1}{2}$ kgrt. (7500 egy qm.-re) mutat föl, a lefelé való meghosszabbításnál 32.5 m. mélységben a kétszeres alapterületet, még egyszeri 32.5 m mélységben a négyszeres, ismétli folytatásnál 32.5 méterrel a nyolcszoros, azután a tizenhatszoros, harminckétszeres alapterülettel kell birnia, hogy a nyomás $7\frac{1}{2}$ kg.-ról ne emelkedjék.

Eszerint a táblázat első hasábjában ilyennemű téglafalaknál megadott magasságokat még nagyobbíthatnók, ha az illető testeket egy építmény felső részének tekintjük, melyhez mint alsó rész az előbb mondott törvény szerint alakított alapzat csatoltatnák. Az utóbbi alaprajz területe minden 32.5 m. magasságban folytonosan megkettőződné. Ezen alapzat az anyagnak gyors szaporodása miatt nem volna túlságos magasra készíthető, mivel kétszer 32.5 m.—65 m. után az alapterület már négyszer ily nagy és 3-szor 32.8 m. után már pláne 8-szor akkora volna. Ha feltesszük, hogy a táblázatban elősorolt építőtestek részére az alapterület nagyítása a négyszeresre, nagy anyag tékozlás nélkül még lehetséges volna, úgy a táblázat első hasábjában felemlített magasságok még 65 méterrel emelhetők volnának.

Hasonló módon megkétcserezné a Klinkerfal 2000 kg. sulyban és 15 kg. nyomásban alapterületét 52 m. mélységben, tehát 104 m. mélységben megnégyszerezné, úgy hogy hasonló előrebocsátások mellett a táblázat második hasábjában foglalt magasságokat 104 méterrel emelhetnők. Épp így nőhetnének a táblázat harmadik hasábjában a magasságok $2 \times 80 = 160$ m. a negyedikben $2 \times 120 = 240$ m. és végre az ötödikben $2 \times 160 = 320$ m.-rel.

Egy egyszerű üreges granitpyramida tehát 680 m. magasságról 1000 méterig volna emelhető és ha a felső részben könnyű kövek alkalmaztatnának, még azon fölül is. Addig azonban legmerészebb terveink sem emelkedtek és mégis a 60 kgrnyi számadásba vett igénybe vétel egy ily elpusztíthatlan köre nézve mint a granit 1000—2000 és még több kg. nyomási szilárdság mellett igen csekély.

Ezen szemléldéseknél a szélnyomás még el volt hanyagolva; hatása alatt a nyomás az alapzatra excentrikus lesz és így az élnyomás a szélel átellenben fekvő oldalra emeltetik. Ha nagyobb anyag igénybevétel nem engedtetik meg, úgy a toronymagasságnak természetesen szűkebb határokat kell vonni. De éppen a szélnyomás elleni állandóságnak tekintetében mutatkoznak a falazott tornyok nagy terhüknel fogva aránylag alkalmasoknak. Ha egy Európában nem közel 250 kgnak megfigyelt szélnyomást bocsátunk előre 1 qm.-re, akkor egy négyszögletes granitoszlopnak 200 m. magassággal és csak 4.4 m. szélességgel kellene birnia, hogy ál-

landósági momentuma az eldőlési momentummal egyenlő legyen; 7.6 m. szélességnél a nyomás még a középben maradna és 10 m. szélességnél kevesebb mint egy méterrel térítették el (tehát az átmérőnek $\frac{1}{10}$ — $\frac{1}{11}$ része); ugyanez az eredmény volna a tömör pyramisnál. Üreges prismák a szél ellen ugyanazon állékonysággal bírnak, mint egyenlő magas tömör prismák, ha mindkettőnek ugyanazon abszolút súlya van, mi mellett az üregesnek átmérője a csekélyebb falvastagságnak megfelelően lényegesen nagyobb lehet. A nyomásnak elterelése mindig ugyanazon arányban áll az átmérőhöz. Emellett üreges testek annyiban jönnek jobban ki, a mennyeiben alapterületük középalakja nagyobb és ezzel összefüggésben a nyomás is arányosabban szétoszlik. Míg p. o. a középtávolság a teljes körnél az átmérő $\frac{1}{4}$ részét teszi ki, addig a körgyűrűnél fogyó falvastagsággal lassankint az átmérő feléig nő, éppígy nő az üreges négyzetnél a szélességnek $\frac{1}{3}$ áról $\frac{2}{3}$ -ára.

Ha például egy 25 m. széles, 300 m. magas négyszögletes vagy kereken emelkedő tornyot akarnak kövekből 2600 kg. súlyban átlag 2 m. vastag falakkal emelni, akkor alapterületén egy 250 kg. szélnyomás által 1 qm-ra a nyomás 1.96 m.-rel elferdülne, mi mellett az élnyomás körülbelül 25%-kal nagyobb lenne, mint az átlagos nyomás. Mivel azonban aligha volna szabad 300 m. magas tornyokat ilyen csekély basis szélességgel emelni, azért a nyomásemelés könnyen volna még tovább, talán 10%-ra leszállítható, úgy hogy a megengedhető toronymagasság a szélnyomás miatt csak ezen csekélységgel volna korlátozandó. Még nagyobb szélnyomásnál, talán 1 qm-re 300 kg.-nál sem alakulnának kedvezőtlenebbül a viszonyok.

A szélnyomásnak legalkalmasabban ellenálló toronyalakok theoretikus nézetét mellőzhetjük; csak annyi legyen megemlítve, hogy egy prismánál az eldőlésre való veszély alól a legnagyobb, fölfelé arányosan 0-ig fogyó vastagsággal ellenben minden magasságban egyenlő. Ez utóbbi a pyramidára nézve is fennáll, míg ilyen fogyó falvastagsággal vagy tömör pyramis fölül kevésbé állandó (a mi nyulánk arányok mellett a pyramis hegyének kifalazására, illetve a pyramidális alak elhagyására egy inkább hasas alak javára vezetne.

Annyi kitűnik fejtegetésinkből, hogy sem az önsúly, sem pedig a szélnyomás nem képezhetnek akadályt, hogy óriási tornyok kövekből felemelhetők legyenek, melyek a Szajna mellett kétszeresen fölülmulnának. Egy 300 m. magas, kísérletképpen felállított kötorony tervezeténél, melynél a gazdagabb építészeti hatás kedvéért, az anyag kihasználás nem lett a legvégsőig hajtva, alul egy kevésbé több mint 30 klgr. ($\frac{1}{30}$ — $\frac{1}{60}$ -da egy rendes granitszilárdságnak) nyomás volt észlelhető, mely szélnél csak lényegtelenül emelkedett.

Lakóépületeknél és az ezekkel rokon nyilvános épületeknél az ablakok középoszlopai a legjobban megterhelt részekhez szoktak számíttatni. Ilyen oszlop, mely az egész falmagasságon keresztülhaladó szallagnak tekintetik, önsúlyán kívül a szokásos ablaknagyságoknál az ablakívek és szoba tetőzetek által oly terhelést nyer, mely kisebb építményeknél gyakran az önsúlyt fölülmulja, magas épületeknél pedig ennél rendszeren csekélyebb. A falvastagságnak fölfelé való csökkenése ismét kedvező az oszlopoknak, úgy hogy a földben rendszeren csak olyan terheléssel bírnak, mely egy prisma terheléseinek $1\frac{1}{2}$ —vagy $1\frac{2}{3}$ szoros házmagasságnak megfelel. Egy 80—90 m. magas ház, mint az a Broadway-on New-Yorkban, fölül téglakból, alul pedig műkövekből köbméterenként átlag 2200 kg. súlylyal, az ablakoknak egyenlő elosztása mellett, alul 1 köbcentiméterre 26—30 klgr. nyomást eredményezne. Kevésbé áttört egyenlő magas belfalagnál a nyomás annyira csökkenhet, hogy megközelítőleg vagy egész le Klinkerből cementben (fölül közönséges téglakból) falazhatók. Emellett a falvastagságnak nem kell igen nagyoknak lennie, ha a tetőhelyzetekben a vasépítményeknél szokásos horonyzatoknak csak egy részét alkalmazzuk, és ezáltal a hosszfalakat, keresztfalakat, és tetőket úgy összekötjük, hogy a kérdésbe jövő határok között egy eltolhatatlan szekrényt képezzenek. Összekapcsolt ablakok könnyű beloszlopainál vagy vékony középoszlopainál sem kell mindig a vashoz nyulni. Egy ólomba helyezett oszlop Granitból vagy kemény mészkőből, mely szilárdságának $\frac{1}{10}$ vagy $\frac{1}{15}$ részére van igénybe véve, csak oly átmérőt szükséges, mely egy öntött üreges oszlopnak vagy kovácsvasból készült szekrényalaku támasznak átmérőjét csak nagyon kevésbé vagy semmit sem mulja fölül. Mészkő oszlopok, ott a

hol alkalmas anyag van, majdnem mindig olcsóbbak mint a vastámaszok; hogy a granit oszlopok gyakran drágábbak, az onnét ered, hogy minden kőnennél egy bizonyos anyagmennyiség elpazarlására szoktunk, és azonkívül a granitnál nem szívesen mondunk le a csiszoltság luxusról. Hogy különben a granit a vassal versenyezhet, abból tűnik ki, hogy elkészített műdarabok a törő helyen csak $\frac{1}{50}$ vagy $\frac{1}{30}$ értéket képviselnek ugyanazon mennyiségű vassal szemben, míg a nyomás elleni szilárdságának 25—50%-át képezi. Ha tehát a vas szilárdságát $\frac{1}{5}$, a granit szilárdságát $\frac{1}{20}$ részben használjuk csak ki, úgy még mindig egy teteme többlet mutatkozik az utóbbi javára. Ha azonban a vasállványokat, mint az amerikai házaknál, a melegvezetés és az építészeti kiképzés miatt tetemes mennyiségű granit, terrakotta és más anyagokkal ruháznók fel, úgy, európai viszonyainkra legalább, az acél- és vaséptményekből egyelőre csekély előny volna huzható.

Hogy a túl nyúlánk köoszlopok alkalmazásánál bizonyos elővigyázatot gyakorolunk, az rendén van, mivel anyagi hibák vagy nagy oldallökések által könnyebben elpusztulhatnak, mint a vastámaszok; mi ezen pontot illetőleg utóbbi időben nagyon is félőssek lettünk és úgy látszik elnéztük, hogy a kőnél az összetörés veszélye csakis túl nyúlánk arányoknál lesz nagyobb, mint az összenyomás veszélye. Ha egy kemény kőnek ruganyossági módulát=400.000, helyesnek tartjuk és a biztonsági koefficiensét 10-el egyenlőnek teszszük, úgy egy oszlop, mely négyszögletes keresztmetszettel, be nem feszített végekkel bír és egyenlő nyomás, valamint törési biztonsággal bír, hosszúsága egyenlő lesz a tizennyolczszoros szélességgel, ha 1 köbcentiméterre 100 kg. nyomás engedhető meg. 200 kg megengedhető nyomásnál a hosszúsági arány 13 : 1, azonban 50 kgnál csak 26 : 1 volna. Cement és kemény tégláknál a ruganyossági módul 150.000-re tétetik; megkeményített oszlopok ezen anyagokból tehát 15 kg. megengedhető nyomásnál még 26 : 1 magasság aránnyal is bírhatnának. Ha a biztonság módulját csak 100.000-re tesszük és a biztonsági koefficiensét is 10-ről 20-ra emeljük, úgy még mindig oly magasságot kapunk, mely a négyszögű alsprajz szélességét 16.7 szer túlhaladja. Megkeményedett vakolatról

csak kevés adat van számon tartva, e téren teendő gyakorlati kísérletek részletességük dacára különben is sürgősen ajánlatnak.

A régi mesterek a kőnek ezen tulajdonságát hasznukra fordították, ezt bizonyítják a számos rétegesen rakott vagy egy daraból álló, többnyire igen erősen megterhelt nyúlánk oszlopok a templomhajókban, boltivállásokban négy—hat év századon keresztül igen jónak bizonyultak; mint különösen merész példák megemlítettők a granit illetve mészoszlopok a lübecki Levél kápolnában, a Remterben Marienburgban, a danzigi Artus-udvarban és a rigai székesegyház egyik olgalkápolnájában. Az utóbbi oszlop 50—70 cm. magas mészkő rétegekből van emelve és kerek 8.5 m. magasság mellett nyolcszögletes keresztmetszettel bír 40 cm szélességgel. Igen meszsire nem kell mennünk, mindamellett azonban sokkal többet merészelhetünk, mint a mennyt teszünk, mihelyt csak a kövek megválasztásánál a kellő elővigyázatot alkalmazzuk, a mi a vasrészeknél min lenhol szokásos.

Ha két anyagnak alkalmazhatósága összehasonlítandó, úgy először is az anyagoknak megengedhető igénybevételéről tiszra képünknek kell lenni. Azon szokás vezetett be, hogy a vasnál $\frac{1}{5}$, a kőnél pedig $\frac{1}{10}$ igényeltetik szilárdságának csekélyebb megbízhatósága miatt. Mi hozzá járulunk ehhez, utalni akarunk azonban a huzási és nyomási igény közötti nagyon kevéssé megfigyelt különbségre. Ha egy nyújtott testben csak egyetlen egy keresztmetszet megbízhatatlan, úgy elszakadás jön létre, a két rész egymástól eltávozik és a konstrukció el van rontva. Nyomott testeknél ellenben a megbízhatatlan rész elromlása után a bizonytalanságos két rész egymáshoz közeledik és ha ferde csúszó sík nem képződött, újból erős érintkezésre találnak. Ezen viszonylatban tehát a nyomóerő nagyobb biztosságot nyújt. Egy vékony, a nyomásra függőlegesen álló réteg egészen összezúzható, anélkül, hogy ezáltal szétrontás lépne fel. Ilyen vékony rétegek többek között a falműveknek fekhely üredékei.

A falművek szilárdságának pontos megbirálásáért a hézagok alkotása, fekvése, erőssége, kitöltése képezik a leglényegesebb tényezőket, melyek gyakran alábecsülve, gyakran azonban túlbecsülve lesznek. Jó vakolattal bíró falaknál hol a

habarcs erősen tart, a nyomás pontos kivitelnél utiát betartja, annélkül, hogy az eresztékek fekvésével, vagy a mi ugyan az, a köveknek nagysága, alakja és irányával törődnek. Ha a kő és vakolat ruganyossági- és kiterjedési arányai nem nagyon különbözök, úgy egy erősen összekötött, nem a kelléken túl megterhelt falműnek tartása jóformán egyenlő lesz, akár van szabályszerű összekötés keresztül vezetve, akár nem, akár függőlegesen szaladnak a rétegek a nyomási irány felé, akár kyklopi kőfal, akár öntött mű kicsiny gömbölyű kövekből van előtünk.

Ha hiányzik a vakolatnak azon tulajdonsága, hogy a kőlapokkal jól összekapcsolódják, úgy ferdén fekvő rétegeknél vagy dőlt kőlapoknál, melyeknek iránya többel, mint a horzsolási szöggel van a mérőöntől a nyomási irány felé eltérve, megfelelő erős nyomás által, eltolás illetve kisebb vagy nagyobb falrészeknek lesikamlása jöhet létre. Ilyen vakolatnál tehát a tulságosan dőlt, nagyobb kő- vagy eresztéklapok kerülendők. Ha emellett a vakolat magában véve még jó erősen összefüggő, úgy ezen hiányosság a többnyire igen nagy horzsolási szög miatt nem oly nagy fontosságú; de ha egyidejűleg a vakolat könnyen összemorzsolható, vagy lágy kásaszerű, akkor ezen elferdülés már csekélyebb hajlásoknál létrejön. Ilyenkor a falmű több réteges kövekből készitendő, melyeknek főfelületei lehetőleg függőlegesen fekszenek a nyomási irányhoz. Ha továbbá a vakolatnak azon hiánya is van, hogy nyomás alatt tulságosan összepréseltetik, akkor egyenetlen erősségű eresztékek kedvezőtlenek, a mennyiben egyes köveknek forgását és összenyomását vonják maga után. Ha ilyen vakolatnál (pl. o. korán megterhelt lágy mészvakolatnál) lényeges excentrikus nyomás, vagy különböző nagyságú nyomás a szomszédos részekben fellép, úgy a különben egyenlő eresztékek tulságos nagy erőssége is hátrányosnak bizonyulhat, a mennyiben a falmű ferdére nyomódik, kidomborodik, utóbbi különösen akkor, ha nincs elégséges összefogozottságról gondoskodva. Ezen folytatólagos lépcsőzetekből megismertük, hogy a vakolatnak minden hiánya a kőösszekötésnek egy nagyobb tökéletesítése által egyenlitendő ki. Megfordítva, a vakolatnak annál megbízhatóbbnak kell lennie, minél hiányosabb a kőnek elre dezése.

Ebből, — hogy ezen egyszerű alapszabály többnyire nem eléggé élesen lesz szemügyre véve, — származik a vakolatnak már említett alábecsülése az egyik esetben, és túlbecsülése a másikban.

Egy jó kockakő összekötötést illetően a vakolatnak nagy nyomás elleni szilárdsága lényeges túlbecsülésével van dolgunk. Egy, csak a nyomásra igénybe vett szabályszerűen összekötött vastag kő falműnél mely egyenlő vékony eresztékekkel van ellátva egészen lényegtelen, melyik lesz a különben alkalmas anyagok közül az eresztékek kitöltésére használva. Tegyük fel p. o. hogy két granit négyszögkő egy kevésbé érdesített, de különben teljesen sík fekhely lapok közé egyenlő, 2—3 mm. vastag réteget teszünk agyagos homok vagy szemes téglalisztból és hogy a négyszögkövek egy folytonosan emelkedő nyomásnak lesznek kitéve. Mi fog történni? A széleken a homok igen csekély, talán csak az ereszték vastagságának megfelelő mélységben kiszorítatik, a többiben azonban a négyszögköveknek minden kis mélyedésébe benyomódik és pedig annál jobban, minél nagyobb lesz a nyomás. És ha ezen nyomás olyan hatalmas lenne, hogy az egyes szemek a legfinomabb porrá őröltetnének, mit tenne az? — ki nem térhetnek, hanem legfeljebb csak a kevésbé préselt helyekre, tehát a kő mélyedéseibe nyomulhatnak és így a nyomást annál egyenlőbben ellen sulyozzák. Más anyagok éppen így viselkednének, pl. o. kréta, Infusoria föld és más szemes, pornemű vagy kásás anyagok. Ezek mind nem térnének ki, hanem alávetnék magukat engedékenyen a dolognak. Emellett talán kőszzerű tömeggé válnának, oly szilárdá, mint a granit maga. Tudjuk, hogy a technikában ilyenmű puha anyagok préselése által a legkeményebb testeket állitjuk elő; tudjuk továbbá azt is, hogy szemes vagy iszapos tömegekből, — melyeknél 1 köbcentiméterre 1 kg nyomást nem tételeznénk föl — a föld bensejében hatalmas nyomások közreműködésével legkeményebb mész- és homokköveink jöttek létre. Ha kísérlettárgyunknak megterhelése annyira emeltetik, hogy a quader kövek végtére elrepednek, úgy nagyon keveset oka ennek az ereszték kikötése, előre bocsátva, hogy ez elegendőképp volt egyenlően szétosztva és nem tartalmazott esetleg nagyobb szemeket, melyek tömörebbek voltak, hogysen egyidejűleg összezúzhat-

tak volna. Itt fekszik a kérdés magva: A legjobb kocka vakolat nem az, a melynek a legnagyobb nyomás elleni szilárdsága van, hanem az, a mely elég mozgékony arra nézve, hogy valamennyi mélyedésbe benyomuljék, másrészt pedig elég merev arra nézve, hogy egészen vagy helyenként az eresztékből ki ne szorittassék. Ha még hozzá a mozgékonyaság ugyanazon módon fog, mint a hogy a teher nő, azaz, ha a vakolat megkeményedése az építmény előre haladásával egyenlő lépést tart, akkor a vakolat példaszerű. Az építmény kivitelének gyorsaságától függhet tehát az, vajjon gyorsan vagy lassan kötő cement vagy pedig alkalmas jó mészvakolat érdemli-e meg az előnyt. Mindkét vakolatnem végre is merev kőszerű tömeggé keményedik. Sok célra ez igen alkalmas, más célokra azonban inkább oly anyagok alkalmasak, melyek állandóan egy bizonyos mozgékonyaságot tartanak meg mint p. o. az ólom vagy más asphaltnemű tömegek, megjegyezve természetesen, hogy elég merevek arra nézve, miszerint a legerősebben megterhelt eresztékekből ki ne szorittassanak. Utóbbi időben a mészvakolat egy kevésbé lenézett, részint joggal, részint jogralanul. Hibái: tökéletlen megkeményedése nedves, a levegőtől erősen elzárt helyeken, különösen a föld alatt és megkeményedésének nagy időtartama. Az utóbbi azonban bizonyos körülmények között előnye is lehet, a mint különben is, egészen eltekintve olcsóságától, jó tulajdonságokkal bír, ugyannyira, hogy sok tapasztalt építőmester joggal némely magas építménynél a cementnek eléje teszi. Elkövethetjük azonban a mészvakolatnál azt a hibát, hogy minden túlságosan egy kaptafára lesz ütve. Észak németországban a téglákat a mészvakolatban általában 7 vagy 8 kgr.-mal szokták megterhelni köbcentiméterenként, Ausztriában a mérnök és építészeti egyesületnek egy komissiója falműveknek többféle nemét különböztette meg azok erőssége szerint, azonban a mészvakolatot illetőleg egy kissé durván járt el; az azok részére előírányzott értékek, törött köre 4 kgr. téglákra vastag falakban 5 kgr. 45 cm. alúli falaknál és $\frac{1}{6}$ — $\frac{1}{8}$ magas pilléreknél 2·5 kgr. ezek egy ellentétben állanak az ó és az ujkor kísérleteinek tapasztalataival, hogy csak abból magyarázhatjuk

meg magunknak, hogy a még puha vakolatnak nagyon korai megterhelését vették szemügyre. Ha megengedhető, ezen a helyen személyes nézetnek kifejezést adni, úgy helyesnek tartanám, az alkalmazhatóság módja mellett különösen a teljes megterhelésnek időpontját tekintetbe vonni, tehát következő megterheléseket 1 köbcentiméterre jó, de nem hidraulikus mészvakolatnál megengedhetőnek tekinteni. Törött kövek a föld alatt 3—4 kgr. ugyanilyenek a föld fölött 5 kgr. téglák vagy igen fekhelyes törött kövek a föld alatt 5 kgr. a föld fölött addig a míg a vakolat egy ujnnyomás alatt enged (mészvakolatnál az első hetekben) legfeljebb 5 kgr. azután mint szokásos teher 7—8 kgr. megkeményedés és kiszáradás után (közönséges mésznél és vastag falaknál legtöbbszörre nem előbb a második évnél) 8—10 kgr. Ékalaku fekhely eresztékekkel bíró kocka köveknél hasonló feltételek mellett 5, 10 és 20 kg. Faragott kövek vékony egyenlő eresztékekkel a vakolatnak elegendő megkeményedése után egészen a kőnek megengedhető megterheléséig. A csekélyebb megterhelések a föld alatt hidraulikus mészvakolat vagy cement számára tekintetbe nem igen jönnek, az utóbbinál a fenti követelmények annak keverése és jósága szerint részben 50%-kal vagy többel emelhetők. Természetesen mindig kérdésbe jönne a kötőmörtés és esetleg szűkebb határokat vonna mint a vakolat. A cementvakolatnak előnye víz alatti nagyobb hordképessége mellett és hiányos kőkapcsolás esetén még abban is feküdnék, hogy a kivitelnél a terhek gyorsabban emelkedhetnének.

Fenti előterjesztések, melyekbe határozott számértékek csak a nagyobb értelmesség miatt tétettek, a német és osztrák nézeteket egymással jobban hoznák összhangzásba és azonkívül a praxis lényeges követelményeiről és az öreg építményekre vonatkozó bizonyítékaikról jobban beszámolnának. Még jobban mint határozott számok által, lehetne a megengedhető igénybevételt a kimutatott kő és vakolat szilárdságok százalékaiban kifejezni, mivel utóbbiak úgy volnának kombinálандók, hogy hasonló rendfokozat keletkezne, mint a fenti.

Ha a megadott módon a puha vakolatot nem terheljük meg gyorsan, akkor nem is kell vékony falak kidomborodásától nagyon félnünk; mivel a zúzódási szilárd-

ság megkeményedett falaknál, mint már említettük igen nagy. Mindazonáltal ebben is lehetne az osztrák előterjesztéseknek számot adni, a mennyeiben falakat, melyeknek szabad, nem oldalt elfeszített magassága (elfeszítésnek tekintendők többek között merev szobafalok) a vastagságnak $\frac{1}{12}$ részét átlépi, épúgy mint 6 : 1 nagyobb nyulánságú oszlopokat talán 15%-al kell kevesebbet megterhelni és továbbá falakat több mint a tizenkétszeres átfeszítetlen magassággal, a mennyeiben ilyen még egyáltalában kérdésbe jönne 30%-al kevésbé kell megterhelni. Ez épen úgy réteges falművekre terjednek ki és a boltozatnál is talán alkalmazást. Így például egy 3,5 m. magas szobafal vagy egy 3,5 m. széles fődél a mészvakolat megmerevése után (a mi a boltozatnál a felcserélés időszakával összeesik) 38 cm. erősség mellett 7 kg. 25 cm. vastagságnál $5\frac{1}{2}$ vagy 6 kg. és csak $\frac{1}{2}$ kő vagy 12 cm.-nél $3\frac{1}{2}$ vagy 4 kg. volna egy köbcéntiméterre terhelendő. Következésképpen egy cementbeton, melynek nagyobb erősség-nél nyomási szilárdsága és jósága szerint 12, 16 vagy 20 kgt. tulajdonitunk, vékonyabb falakon és boltozatokban csak 10, 14, 17 kg. illetve 8, 11, 14 kg.-mal volna a hosszirányban megterhelendő. (A kerek számok itt is csak a szemléltetés miatt vannak föltüntetve.)

Ezen alkalommal nem lehet elmulasztanom az arra való utalást, hogy védője a most nagyon felkapott (tömöbetonoknak vas beillesztéssel vagy a nélkül) helyesnek tartja a minden vakolat nemnek kissé merész 3 kg.-nyi húzási igénybevételén kívül egy 30 kg.-nyi nyomást 1 köbcéntiméterre megengedni, még felette vékony rétegek esetén is, melyeknek jósága a kivitelnek sokféle véletlenségétől tétetik függővé. Ez ellenmondásban áll azzal, hogy Klinkerfalakat a legujabb cementvakolatban, még ha a kövekről 250, 300 vagy még 400 kg. tömörség mutatható is ki, csak 15 kg.-mal (berlini építészeti rendőség) vagy mint Ausztriában vastag falakat 15 kg., vékonyabb falakat vagy oszlopokat 12 illetve 10 kilogrammal terhelünk meg. Azonban minden idők mesterei tisztában látszanak lenni azzal, hogy réteges falmű megbízhatóbb, mint öntött mű, legalább az építészeti technikának fejlődése a görögök és rómaiaknál a középkoron keresztül egészen a renaissance-ig mutatja, hogy mindenhol az öntött műtől a szabályozott összekötési falazat-

hoz tértek át, minél jobban korlátoztattak a tömegek. Elődeinknek ezen nézeteikkel fenti fejtegetéseink teljesen megegyeznek; nagyon jogos tehát, vagy az öntött művet, melyhez különben semmiféle gáncs-csal közel lépünk nem szabad, kevésbé megterhelni vagy pedig, ha annak magas igényeit kísérletek által eléggé igazoltnak gondoljuk, a réteges falazatot legalább is egyenlő mértékkel mérni. Ekkor a betonmunkák a talán kívánatos iniciatívát fogják szolgáltatni a falakonstruációk igénybevételének egészben való emelésére.

Egyébiránt legyen itt képviselve azon álláspont, hogy az igénybevétel kérdése, mint sok más, jobban a praxis által, mint szigorú szabályok által szabályozandó; a dologra nézve kedvezőbb, ha a rendőri szabályok helyébe a mennyre megtehető, inkább a tervező és keresztülvivőnek felelőssége lép. Ha azonban el nem utasítható, behatóbb szabályokat kibocsátani, úgy azoknak különböző oldalú praktikus követelményekhez alkalmazkodni kell és különös esetekre a kivételek teljesítését nagyon meg nem nehezíteni, hogy egyoldalú sablonokká ne váljanak, melyek a rosszat kevésbé védik, a jobbnak azonban kerékkötőül szolgálnak és melyek az előmenetel utait elzárják.

Térjünk tehát vissza a magas tornyok falműveinek igénybevételére. Minket itt Eiffel nézete kell, hogy érdekeljen; ez azt mondja, hogy tornyánál azért határozta el magát a vasra, hogy későbbi helyváltozás kizárva ne legyen, de hogy a követ különben is kevésbé tartja, alkalmasnak, mert maga a legjobb porphyrt vagy gránit, a cementvakolat miatt csak 15 vagy 20 kg.-mal terhelhető meg. 25 vagy 30 kg. a mi pedig régi építményeken többszörösen fordul elő neki már magasnak tetszik. Ellenben a vasat 500 kg. csendes terhelés mellett egy mindenestre 300 kg. 1 kbm.-re elfogadott szelvényomásnál 1000 kg-ig vette igénybe. Hogy az építőanyagoknak ilyenmő különböző értékecsülésénél a kő még csak kérdésbe sem vonható, oly világos, hogy csaknem feleslegesnek látszik, hogy Eiffel kísérletképen egy kötervet állított volna föl. Egyébiránt el nem vitázható, hogy ilyenmő kiállítási célokra éppen a kő kevésbé ajánlatos.

Régi építmények terhelésére vonatkozólag oda utalunk, hogy a falak fötömegei, melyek belső részükben többnyire mészvakolatban lévő kődarabokból állanak, na-

gyon erősen igénybe vétetnek, hogy azonban mészvakolatban helyezett kőoszlopok gyakran a fenti számokon vannak megterhelve. Téglafalaknál mészvakolattal nem ritkán fordul elő 30 kg-on fölüli nyomás. Mindennek daczára a régi építmények, emlékeztetni akarunk a számos góth-templomra merész boltozataikkal és meglepően nyulánk oszlopaikkal, évszázadokon keresztül példásan tartották tönk magukat. Hogy egy bedől, az daczára a nagy átalakításoknak vagy építési átváltásoknak, igen ritkán történik meg, míg ellenben számosan nagy vas-hidaink közül leszakadnak, a mi fájdalom nem tartozik a ritkaságok közé. De talán még sem egészen helyes, a vasba ily határtalan bizalmat helyezni és a követ csak úgy félvállról lenézni. Nyugodtan nem bátorodnánk egy vas-konstrukció mellé, melyet 3800 kg. anyag-tömöttség mellett 1000 kg. nyomásra igényelünk, egy granit építményt helyezni, mely 1500—2000 kg. tömöttség mellett csak 150—200 kg. nyomással volna megterhelve? Nem volna a nyomásátvitel egy egyenlő gondosan előállított ereszték által ép oly megbízható, mint az, mely nagyszámu egyes szegecskéik által van előállítva? Nem volna azon körülmény, hogy a granit nem rozsdásodik szinte előny? Ezen kérdést a szaktárs uraknak behatóbb megbirálására ajánlanám. Ha ezek helybenhagyandók, akkor oldaltornyokat — a számot ki sem merjük mondani — 2000 m. magassággal is lehetségesnek mondanánk és a kőhidaknak is sokkal nagyobb fessztávolságot tulajdonítanánk. Ha azonban mégis valaki nem merné magát a vakolateresztékre rábizni, akkor legyen arra utalva, hogy nem is olyan hallatlan drága a kőfekhelyeket egész laposra kidolgozni, oly pontosan, a mint ez a vaskonstrukciónál szokásos és akkor az eresztékbe egy hengerelt ólomlapot befektetni. A többkiadás 1 köbméter eresztékért a kőfáragónak hozzátételével bezárólag körülbelül 12 ft márt márkát esetleg valamivel többet tesz gi. Beszögecselés, mely 1500—2000 tonnát visz át toldással vagy efélékkel, aligha volna olcsóbb.

A kőereszték további védelmére arra legyen utalva, hogy mégis sok vaskonstrukteur igen kedvezőnek tartja, a nyomásnak jobb átvitele végett a vasrészeknek érintési lapjai közé, különösen öntött vastámaszoknál, lágyabb anyagokat, p. o. ólmot, kócot vagy táblapapírt beilleszteni

és itt keskeny kitérést könnyen megengető lapokról van szó és azonkívül 500 vagy 700 kg. magas nyomásról. Annak azonban, ki a pontosan lecsiszolt lapoknak direkt érintkezését többre becsüli, emlékeztetébe legyen hozva, hogy ez a kőépítésnél sem idegen, hogy pl. a görögök az oszlop dobokat igen jó sikerrel direkt egymásra csiszolták.

Napjainkban az építészetnek jelenségét képezi, hogy a vasnak kihasználásában bámulatra méltó haladásokat tettünk, de hogy a kőépítészetben elődeink cselekvéseit még át nem léptük, sőt sok irányban még el sem értük. Ez sokféle okból magyarázható meg. Legközelebb is a kő a vasnak sok tulajdonságaiban csak utána áll, azután pedig theoretikusainknak éppen legkiválóbbjai előrehaladásukban az új építő anyaghoz fordultak. Végre a kőépítészetnek statikai követése sokkal bonyolodottabb, mint a vasépítészeté és mi nagyon is hajlandók vagyunk »félreismerni«. A kőépítészettel való elméleti foglalkozás csakis hasznos eredményeket érlelhet, ha az kevésbé meszszerjedő matematikai pontosság által, mint inkább ezen építési módnak elágazott és változó sajátosságaira való pontos támaszkodása által válik ki. Itt gyakorlati kísérletek és nem kevésbé ezen a téren a theoretikusnak ajánlandó tanulmányok a régi építményekről hasznosok. Hogy mily tévutakra juthatunk az utobinak alábecsülésénél, arra nézve szolgáljon egy példa.

Arra törekedünk, hogy mint sok más célokra, különösen lapos tetőkre, a meg nem vetendő monier-tömegeket meg nem terhelt gazdag boltozatokra is, a mint ezek pl. a góth-templomoknál előfordulnak, alkalmazzuk, a mennyeiben a komplikált csillag és halóalakokat hajlított fiók-műtartók által a bordák számára és fonnott mű által a fődél számára egy az öblös lapokra csak a legnagyobb nehézséggel behozandó betontöltéssel utánozzuk és ezen kerülő uton egy legalább 2 vagy 3-szor oly drága surrogát nyújtatik a régi évszázados fáradhatatlan törekvésekből származó, fölülmulthatatlan technika részére, mely minket képesít a födeleket 8—10 m. és tágasabb boltozatoknál csak 10—12 cm. vastag, szabadkézből, könnyű lukacsos kövekből közönséges mészvakolatban előállítani. Ezek ezer régi építménynél évszázadok óta jelesen felelnek meg céljuknak és hogy eddig éppen nem, vagy csak tökéletlen rendszerek után

számítottak, úgy ez jóságukból mit sem vesz el. A járatos építőmesternek az új építményeknél sem okoznak semmiféle nehézségeket; olcsók, egyszerűek, gyorsan és megbízhatóan keresztülvihetők, rozshővezetők, a tisztításra vagy festésre igen alkalmasak és azonfelül oly könnyűek, hogy tolásuk, még ha $\frac{3}{4}$ vagy 1 kő vastagságban vannak is rakva, magasra nyuló templomoknál majdnem mindig kevesebbre szokott kiesni, mint egy, a falat kívülről találó erős szélnyomás (!) Mire való itt Meonier?

Ezzel nézeteink záródnak, melyek semmiesetre sem követik azon célt, hogy a vas jelentőségét valami módon lenyomják. Vajha ez rokontársaival együtt a megkezdett diadalmenetet gyors repülésben feltartóztathatlanul befejezné, a mellett azonban a láthatatlan és mégis oly tartós és oly képezhető kő sem maradjon annyira elveszve és elhagyatva az uton fekve.

Ezen sorok az ő becsületének megmentésére irattak.

EGY CSATORNAHID TERVE ANGOL- ÉS FRANCIA-ORSZÁG KÖZÖTT.

Az angol kormányának átvétele GLADSTONE ministeriuma által a politikai sajtóban a karcsatorna áthidalására vonatkozó tervnek új felmerülését idézte elő, valószínűleg mert azt hiszik, hogy GLADSTONE miniszteriuma kevésbé fog elfordulni ezen vállalatától, mint az utolsó kormány. Ha az illető közlésekben közöltetik, hogy az új előmunkálatok a hidtervezetről máris lezárattak, úgy az persze nem egészen felel meg a valóságnak. A hidnak megváltoztatott terve már év és nap óta fennáll és az új megvizsgálások, melyeken alapszik, már 1890. nyarán állították fel.

A tervek előtörténetéről és az utóbbi SCHNEIDER & Co. és HERSENT H., — ki az 1889-iki párisi világkiállításon részt vett — urak által, minden részletükben a legszorgosabban kidolgozott tervről a német építészeti szaklap olvasói az 1890. évfolyam 12. és 16. számában egy terjedelmesebb értekezéssel informáltattak.

Ezen terv kezdeményezőinek főképen az volt dolguk, ezen építmények sokféle kétes technikai keresztülvihetőségét bizonyítani. A megválasztott hidvonalat illetőleg egyszerűen elődeik tervéhez csatlakoztak, melyek szerint a kétszer tört, a Colbart-i és Varne-i padokon átvezetendő vonal valamivel több mint 38 km. hosszúságot nyerne. Hogy egy rövidebb vonalnak választása nem lehetséges-e? (a legközelebbi távolság a két part között csak 33.5 km.) az csak a tenger fenekének egy ismételt tudományos megvizsgálása által volt megállapítható, melyhez azonban akkor az idő hiányzott, mi azonban SCHNEIDER és HERSENT urak részéről a »hidtársulat« igazgatási tanácsának javas-

latba hozatott, miután tervük vizshangra és részvétre talált.

Ezen a francia államtól kedvezett megvizsgálás RENAUD vízépítészeti mérnöknek adatott át, ki ezen munkához egy bányászati mérnököt és HERSENT urat, ki a tengeralatti dolgok kivitelében tekintélynek van elismerve, maga mellé vette. A vállalat céljánál kilátásba helyeztetek:

1. Vizsgálódásokat eszközölni a fenék-különbségek kipuhatólására, különösen a csatornának francia részében;

2. A tenger fenekének alkotó részeit általában, valamint kiváltképen megvizsgálni, hogy mily vastagsággal bír a felső réteg és

3. az áramlatokat a tengerszoros különböző helyein, valamennyi tudományos segédeszközök felhasználásával megbízhatóan kipuhatólni.

A francia tengerparttól a Colbart sziklaig, valamint a semleges vízben közötté és a Varne szikla között a komissiónak egy francia hajó, az »Ajax« bocsáttatott rendelkezésre, azonban az angol admiráliság azon volt, hogy a britt vizek számára egy angol hajó használtassék és ennek következtében SIR EDWARD WATKIN, a lelkesedett elnöke az angol alagut társulatnak és egyúttal igazgatója a South Eastern vasutnak, mely az egyik vagy másik terv keresztülvitelénél nagyon érdekelve van, Jubilee gőzöst ezen szolgálatra előkészítette. Mindkét vízi jármű feladatának keresztülvitelére a legjobb előkészületekkel láttatott el és így felszerelve kezdődött meg a tenger fenekének tudományos megvizsgálása az angol csatornában július első hetében 1890-ben és tartott ugyan-

azon év szeptember 1-ig, tehát körülbelül két hónapig.

Az illető munkálatok érdekes eredménye 1891. nyarán két terjedelmes jelentésben tétetett közhírré, melyek röviden következő tényeket tartalmaznak: A vizsgálat a francia oldalon bezárólag a semleges vizövig július 3-ától augusztus 21-ig és az angol oldalon augusztus 22-től szeptember 1-ig tartott; ezen idő alatt 2700 mérés és 400 fenék-furás foganatosított. A tenger fenekéről elvált részek azonnal elemeztettek és azon helyek szerint, melyekről származtak, rendeztetek. Többiben néhány tudós önkényt csatlakozott a vállalathoz, hogy az állatnemek fajáiból, a melyek ott előkerültek, következményt merithessenek, melyek alkalmassáknak látszanak a tengerfenék ismeretének tökéletesítésére. A vízmélység csak néhány helyen éri el az 55 m. és legtöbbször kevesebb, míg a fenék mindenhol sziklás és mészszerűnek, tehát szilárdnak és sehol sem puhának vagy homokosnak mutatkozott. Itt-ott található a sziklafenekén mélyedések, melyek elárasztott földdel vannak kitöltve. Az áramlatokra vonatkozólag kevés ujat fedezett fel a komissió, tanácsosnak véli azonban azoknak iránya és erősségére vonatkozólag, »bizonyos óvatossági rendszabályokra« az oszlopok konstrukciójánál figyelemmel lenni.

A hidvonalra vonatkozólag a jelentés a direkt utnak ad előnyt, úgy takarékosági szempontból, valamint az 55 mnyi legvégső mélység elkerülése céljából. A hid e szerint Dowernél, 750 m. nyugotra Sout-Forelandtól kezdődne és Kap Blanc-Neztől 300 m.-re északra, Calais-nél végződ-

nek és egész útján mindenütt az ellenálló képességű krétatalaját használhatná. Ha a kréta különben ugyanazon alkotással bír, mint a fehér sziklák a Doweri tengerparton, akkor ezen megjelölés »igen ellenálló képességű« nem tulzott. A 33450 m. építési hosszúság magában foglal 1700 métert 51 m. vízmélységgel, továbbá 13 km. 40 mnyi átlagos mélységgel, a maradékot még csekélyebb mélységgel. Hasonlítva az először ajánlott vonalhoz, a jelen vonal 5150 méterrel rövidebb és 112 oszlop helyett csak 92-öt igényel, melyek közül 31 40—50 m. mélységben, 17 30—40 m. mélységben és a többi 44 kevesebb mint 30 m. mélységgel állítandó elő. Ezáltal 50.000 t. érc és 500.000 mm. építő anyag és az eredetben előirányzott tökekiadásnak mintegy hatodrésze takaríthatnák meg. Mivel a konstruktív költségek 30.000.000—36.000.000 sterlingre irányoztattak elő, úgy ezek ezáltal 25—30 millió font sterlingre mérsékeltek.

A hidtársaság ezen kutatások alapján, melyekhez időközben valószínűleg egy új határozott tervnek behatóbb kidolgozása csatlakozott, a francia kamaránál a koncessiót szándékozik ajánlani, mely nekik biztosan meg is fog adatni, mivel az egész ország könnyen megérthető okokból a terv kivételét előmozdítja, mindegy, mily bizonytalan lesz a technikai nehézségek legyőzése, nem említve a kilátást a felhasználandó töke kamatozására. Hogy azonban Angolországban valaha egy miniszterium ennek támogatásával foglalkozna és egy parlament ezt jóváhagyná, azt biztosan kétségbe vonhatjuk.

MŰVÉSZET A KÉPVISELŐHÁZBAN.

Igen érdekes eszmecsere folyt le a képviselőházban a művészetről, melynek főmozzanatait a következőkben közöljük:

FENYVESSY FERENC előadó: Athén és Róma után a világnak művészi és alkotásokban legelső városa, Flórenc már a XIII. században hozott egy tanácsvégezést, a melyben kimondotta, hogy a város közönségére nézve a legszebb és legmagasztosabb hivatások egyike a művészet remekének megalkotása és megbizta építőmesterét, ARNULFOT, hogy »Santa Maria del Fiore« székesegyházának megalkotásával egy oly műremeket teremtsen, a melynél

fenségesebbet, szebbet emberi tehetség alkotni nem képes.

Ha még most is Flórenc város tanácsának végzését idézzük, mint példáját a műzslés és művészet fejlesztésének, annyival inkább dicsérőleg kell megemlékeznünk Budapest fő- és székváros tanácsának végzéséről, a melyben egy építendő képzőművészeti csarnok létesítése szempontjából 4000 mnyi terület engedett át ingyen az országnak. Az

a helyiség, az a műcsarnok, a mely jelenleg áll rendelkezésére a magyar művészetnek és művészeknek, már alapjában elhibázott, szerencsétlen épület volt.

A pénzügyi bizottság behatóan tárgyalta a kultusz-kormány ezen törvényjavaslatát és tekintve a célt, melyet ezen törvényjavaslat elérni óhajt, tekintve a magyar művészetnek ezen legégetőbb leg-sikeresebb szükségletét, készséggel járult a törvényjavaslat elfogadásához. Egyúttal nagy örömeire szolgált, hogy az igen tisztelt miniszter ur szives volt kijelenteni, hogy ő, mihelyt erre illetékes helyről felhívást kap, a törvényhatóságokhoz egy leiratot fog intézni a végett, hogy a törvényhatóságok, nevezetesen pedig a megyék és városok, már az ezredéves kiállítás sikerének szempontjából is, saját megyéjük és városuk történeti eseményeit festményekben örökítsék meg. Teljesen igaz van a bizottságnak, midőn örömeinek adott kifejezést jelentésében, mert nem szabad kicsinyelni azon erőt, mely e szempontból a magyar törvényhatóságokban rejlik, s nem szabad elfelejteni, hogy a magyar történelmi képcsarnokot is itt e házban egy igénytelen megyének: Veszprémmegyének szerény felirata hozta napirendre. Ha a vármegyék és városok a miniszter részéről kilátásba helyezett és megajánlott leirat alapján meg fogják örökíteni saját megyéjük és városuk történeti eseményeit, azáltal óriási lendületet fog nyerni a magyar művészet, speciálisan magyar irányban való fejlődése, mert ideje, hogy a vármegyék és megyék ne csak a megboldogult és meg nem boldogult főispánjaik és egyéb különben tiszteletreméltó nagy férfiak arcképét örökítsék meg, hanem saját megyéjük történeti eseményeit is, mert ideje, hogy szakítson a magyar művészet azon sablonszerű kosmopolitikus iránynyal, a mely a nálunk Magyarországon freskókban, képekben, stukkókban és terrakottákban, bérházakban és palotákban felénk nevet és vigyorog.

Hiszen, ha van e nemzetnek egyéni, saját individualitása, ha van a magyar irodalomnak, költészetnek, sőt a zenének is a maga speciális, nemzeti, népies stílusa, kell, hogy a művészet tárgyában is a magyar tettek, események, természet és nép képezzék a megörökítendő objektumokat. Szakítani kell, azzal az iránynyal, hogy például a magyar kir. operaházban a freskók, kozmopolitus irányúak és a magyar történelemmel és fel-

fogással kapcsolatba nem hozható tárgyuak. A Kalvin-téren is van, t. ház, egy vízmedence allegorikus alakkal, a mely Danubius vizistent ábrázolja, holott magyar tárgyat is lehetett volna ott megtestesíteni, pl. Szt. László magyar királyt, a mint vágató paripájának patkója vizet fakaszt Budapest fő- és székvárosa disztermében pl. az igazság allegorikus sablonszerű képe helyett, magyar tárgyat lehetett volna festeni, teszem MÁRVÁS királyt, az igazságost, a mint trónján ül.

Ezt csak azért ecseteltem, hogy kijelentsem, miszerint igen helyes azon álláspont, melyet a t. miniszter ur elfoglalni szándékozik, azzal, hogy felhívja a törvényhatóságokat, hogy saját eseményeiket történelmi tetteiket megörökítsék.

Ezek után van szerencsém elfogadásra ajánlani a törvényjavaslatot.

Ezután felszólalt ZICHY JENŐ gróf:

T. ház! Nehogy félreértessem, először is kijelentem, hogy én ezen törvényjavaslatához hozzájárulok, amint hogy hozzájárultam minden javaslatához, melyben kulturális fejlődésünkről volt szó. Itt, nem szabad fukarkodnunk; itt meg kell tennünk minden tőlünk telhetőt, hogy a nemzet kulturális fejlődése megfelelően történjék. Ezt előre bocsájtva, nem akarom a t. előadó ur példáját követni, a midőn ő Róma és Flórenc intézményeire utalt. Én igenis elvártam volna tőle annak kiemelését, hogy e városokban, mint egyáltalán Olaszországban mindenütt, intézkedés történt arra, hogy minden város műkincseinek továbbra is maradandó öre legyen, hogy így az attrakcionális pont, mely az idegeneket oda vonzza, továbbra is megmaradjon. A törvényjavaslat indokolásának bekezdésében egy frázis foglaltatik, mely engem egy kissé aggaszt, s a mely azt tartalmazza, hogy a mostani műcsarnok nem célszerű, nem korszerű és nem jó.

Amde mi ennek a hibája? Főleg az, hogy egyrészt már ez is kissé messze van és hogy e mellett még ezer más ok miatt célszerűtlen. De ha majd künn a városligetben építünk egy oly csarnokot, ne essünk ugyanazon hibába, mert egy vasalkotású épületet fűteni sem lehet. Nálunk az a baj, hogy a látogató közönség vajmi gyéren mutatkozik képkiallításainkon, s ezért a mennyire csak lehetséges, mentől hozzáférhetőbbeké kellene tenni azokat, hogy ne kelljen kocsira vagy vasutra ülni, hogy az ember

oda jusson. És mi mégis a már minden fővárosban létező ilyen kulturális institúciót az elérhetetlenség zónájába akarjuk kiküldeni? A történeti képcsarnok küntt van a városligetben. A már oly rég tervezett nemzeti kiállítás nem létesült. Az a képtár, a mely az akadémiában van, a menyek legközelebbi szomszédságában létezik. Vajmi kevesen mennek tehát oda fel, sőt sokan nem is tudják, hogy az ott van.

Most pedig még a rendes kiállítást is kivisszük a városligetbe, s beletesszük egy olyan épületbe, melyet nem lehet fűteni.

Én átlátom az indokokat és nehézségeket, melyeket meg kellett toldani, hogy a millenáris kiállításnál okvetlenül szükséges a kulturáli fejlődés művészeti részének teljes bemutatása és hogy ezt a műtárlat megteremtésének megoldásául akarják felhasználni. Ám legyen, de az erre szánt kiadás úgy fektettség be, hogy az megfelelő is legyen, hogy az megfelelő is legyen, hogy az épület ott állíttassék fel, a hova a villanyos vagy lóvasut visz és hogy az akkép alapíttassék meg, hogy a közönségnek téli időben is meg legyen adva a látogatás lehetősége. Mert most ott van a történelmi képcsarnok, melyet télen be kell zárni, mert fűteni nem lehet. Bocsánatot kérek, avagy talán mi csak nyáron vagyunk műélvezők, midőn a közönség legnagyobb része elmegy fürdőbe?

Én elfogadom, megszavazom a törvényjavaslatot, de kérem, követelem, hogy oly módon helyeztessék el a tőke, hogy az a célnak meg is feleljen.

Szólásra majd következik HERMANN OTTÓ: Engedje meg nekem a t. ház, hogy én, a ki többször hozzászólottam a képcsarnok ügyéhez, most midőn konkrét javaslattal állunk szemben, kifejezhessem a magam nézeteit.

Mindenekelőtt üdvözlöm FENYVESSY FERENC barátomat és előadó urat, ki ma oly hangokat pengetett, a minőket tőle nem vártam, mert ma a leghatározottabban a nemzeti iránynak ajándékozta figyelmét. Én jól emlékszem rá, t. ház, hogy FENYVESSY FERENC t. képviselőtársunk, a mikor a magyar zene fejlesztéséről volt szó, akképen nyilatkozott, hogy nincs nevetesebb dolog a világon, mint magyar zenei stílről beszélni és a zenét ezen irányban akarni fejleszteni, mert alapjában neveteseges egy kosmopolitikus dologhoz nemzeti jelszavakat hozzáfűzni.

Én, a képzőművészetekben s általában a művészetekben, melyek arra szánvák, hogy nemesítőleg és fejlesztőleg hassanak az emberre magára, addig, amíg nemzet és haza létezik, nagy sulyt fektetek a nemzeti irányra. Ezért végtelen örvendek azon, hogy FENYVESSY FERENC t. barátom most a helyes révbe jutott és ma, mikor a magyar képzőművészetek vannak napirenden, a nemzeti irányt hangoztatja.

A mi pedig magát a tervbe vett képzőművészeti csarnokot illeti, megvallom egészen őszintén, hogy nem vagyok megelégedve sem a móddal, sem a mértékkel, a melyet a törvényjavaslat kontemplál, mert a képzőművészeti csarnok kérdése itt, a fő- és székvárosban, az ország szívében, kapcsolatban egész gyűjtemény-ügyünkkel és mindazokkal az intézményekkel, a melyek hivatva vannak kultúránkra eleven és mély hatást gyakorolni. Nagyon jól tudjuk, t. ház, hogy itt van egy országos képtár az akadémiában elhelyezve; nagyon jól tudjuk, hogy itt van egy másik képtár, a nemzeti muzeumban, a melynek kifejezetten nemzeti iránynak kellene lennie, a nélkül, hogy az volna és végre, hogy itt van a történeti képcsarnok a városligetben. Ezeken kívül a művészet mindennapi menetének kiállítására szolgál egy oly tarthatatlan és képtelen épület, mint a milyen a mostani képzőművészeti csarnok. És nemcsak az fontos, a mit a t. előadó ur mondott, hogy a képeket úgy kell kiállítani, hogy azok megbíráthatók legyenek, hanem fontos az is, hogy azok azt az eleven hatást is gyakorolják a nézőre, a mit azoktól várni lehet és követelni kell. Ebben a tekintetben be kell vallanunk, hogy, kivéven a nagy termet a nemzeti muzeumban, a képek kiállítására szolgáló többi helyiségek valóságos képtelenségek, mert lehetlenné teszik, hogy a képek jól legyenek megvilágítva. Ez az egyik szempont. A másik szempont pedig, az, hogy a mi rendelkezésre álló anyagunk nem olyan nagy és a mi valósággal becses anyagunk van e tekintetben, annak első sorban, a miként ezt ZICHY JENŐ gr. t. képviselő ur nagyon helyesen jegyezte meg, hozzáférhetően és úgy kell kiállítva lennie, hogy igazi fejlesztő hatást gyakorolhasson. Ha azt akarjuk, hogy azok a kitűnő dolgok, a melyek az országos képtárban és a nemzeti muzeum képtárában vannak, igazán elevenen és igazán helyes

irányban fejlődjenek, akkor azokat oly körülmények közé kell juttatni, hogy megtehessek a maguk hatását és feladatuknak megfelelőhessenek.

Ennélfogva én azon nézetben vagyok, hogy a többi gyűjteményekről is lévén szó, ugy a muzeum túltömöttségének elhárításáról is, egyáltalában ennek az ügynek kulturánk mai állásához méltó megoldására érkezettnek látom az időt, hogy állittassék fel nagy költséggel — mert ott, hol egy kulturális ág felvirágoztatásáról van szó és arról, hogy az a nemzetre hasson, fukarkodni nem szabad — oly képtár, a melyben jól legyen elhelyezhető az, a mivel birunk s a hol hely legyen arra is, a mit majd vásárlások útján, régi korbelt és újabb korbelt szerzünk; végre a mit saját művészeink is alkotni fognak. Hogy azután egy ilyen csarnokkal, a minő a mienknél kisebb országokban is mintaszerűen feltalálható, kapcsolatba hozható a kiállítás ügye is, az egészen érthető és egyszerű. Hogyha azután keletkeznek egyes társulatok, a melyek saját helyiségekben még külön kiállításokat is akarnak rendezni, hát ez csak a rémes verseny értelmében történik, a mi annak kulturai hatását még csak fokozni fogja.

Én tehát t. ház, abban a véleményben vagyok, hogy igaz, hogy az ezredéves kiállítás ötletéből szükséges lesz közvetlenül a kiállítás területén, vagy ahhoz igen közel egy képcsarnokot felépíteni, a mely az ezredéves kiállítást szervesen kiegészítő képzőművészeti dolgokat alkalomszerűen egyesítse, de én nem tudom elképzelni, hogy vas-konstrukció mellett, egyáltalán az ideiglenesség jellegével hogyan lehetne annak olyan formát és berendezést adni, mely a ma létező nagy hiányt tartósan pótolja.

Ha én arra nézve megnyugtatót kapok, hogy ez az ideiglenes csarnok — mert hiszen csak ideiglenes lehet — akkép lesz berendezve, hogy az addig is, míg egy nagyszabású, a célnak teljesen megfelelő, képzőművészeti palota s benne egy igazi képtár felállítva nem lesz, megfelel, s az ezredéves kiállítás követelményeit, a melyek mindössze egy évre terjednek, kielégíti, egyszersmint megszünteti a mai visszás helyzetet, a mely tarthatatlan, végre a kiállításokat olcsóbban biztosítja, hogy ott a bírálat és a közönség által való élvezés lehetővé váljék és a mennyiben az a csarnok csakugyan oly pontra tétetik, a mely könnyen hozzáférhető, s

beleillik az ideiglenes ezredéves kiállítás keretébe is, akkor én ezt a javaslatot elfogadom. De nem helyeslem azt az eszmét, mely azt kontemplálja, hogy itt egyáltalán képzőművészeti tekintetben ideiglenes, vaskonstruációs szerkezetek foglaljanak helyet, hanem kívánom a komoly, állandó, célszerű és a nemzet méltóságának is megfelelő építmény emelését.

Ez volt t. ház az, a mit ez alkalomból elmondani kívántam.

Érdekesen válaszolt erre EÖTVÖS LORÁND b. vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. ház! A hallott felszólalások megörvendettettek, a mennyiben kimutatták, hogy nem szükséges ebben a házban maguknak a képzőművészeteknek fontosságáról hosszasan, akademikus diskussiókba bocsátkoznom; a mennyiben meggyőztek arról is, hogy a képzőművészetek igényei szempontjából sokaknak még nagyobb kívánságaik vannak, mint a melyeknek kielégítése ép az előttünk fekvő törvényjavaslat által kontempláltatott.

HERMAN OTTÓ képviselő ur a képzőművészetek nagy igényeiről, képtárunk máris becses képanyagának végleges elhelyezéséről és olyan nagyszabású monumentális épületekről szólott, a melyekben meglevő műkincseink és a jövőben megszerzendők is alkalmas és mindenki által hozzáférhető és szép helyen, mely már építészeti szépsége által is hozzájárulhat a művészeti érzék emeléséhez, őrizendők volnának. Hazánknak és fővárosunknak ezen szükséglete kétségtelenül meg van és ezt a szükségletet teljesen érezte a kormány is akkor, mikor a millenium megünneplése alkalmából tett javaslatában ép egy ilyen, igen nagyszabású épületnek és intézetnek felállítását hozta javaslatba.

Az a képzőművészeti történeti muzeum, a mely e javaslatban kontempláltatik s melyre nem kevesebb, mint 3.600.000 frtnyi költség van javaslatba hozva, csakugyan arra fog szolgálni, hogy magában foglalja az országos képtárt, a melynek oda elhelyezését illetőleg teljesen egyetérték a t. képviselő urral, hogy magában foglalja a nemzeti muzeum képtárának egy részét és magában foglalja az újonnan beszerzendő képeket és azon szobrászati műveket, melyek a képzőművészet történetét rendszeres egészben tüntetik fel. E tekintetben azt hiszem, nem kételkedhetik a t. képviselő ur, hogy a kormányban, de különösen a kulturakormányban meg lesz az a törekvés, hogy ezen, a jö-

vőre vonatkozó nagyszabású feladatának eleget tegyen.

Az a javaslat azonban, a mely most előttünk fekszik, első sorban nem erre a nagy dologra, hanem jóformán egy ideiglenes szükséglet kielégítésére vonatkozik, a mennyiben itt arról van szó, hogy a millenáris kiállítás alkalmából a magyar képzőművészet történelmi fejlődése előtűntettség egy gyűjteményben, mely csarnokban helyeztessék el, melynek már azért is, mivel a millenáris kiállításnak egy részét fogja képezni, okvetlenül a kiállítási terület közelében kell elhelyeztetnie.

Ez az egyik főindok arra, hogy ez a kiállítási célokra szolgáló csarnok a városliget elején, s az Andrássy-ut végén helyeztessék el.

Az a kedvező körülmény, hogy ezt a csarnokot az Andrássy-ut végére helyezhetjük el, mi által annak hozzáférhetősége a jövőben is, ha nem is lesz eszményi, legalább is kedvezőbb mint volna akkor, ha még sokkal távolabb helyeztetnék az el és az a körülmény, hogy biztosak lehetünk abban, hogy a kiállítás és a kiállítási területnek ily épületek általi igénybevétele okvetlenül természetesen, még ha törvényhozási úton nem történék is intézkedés ez irányban, a dolog természetes folyama következtében maga után fogja vonni azt, hogy a város a városligeten túl is ki fog terjedni, miért is az a tér szintén a városhoz közelebb eső lesz: tette lehetővé azt, hogy ezen ideiglenes cél megvalósítása mellett, egyszerre a képzőművészeti társulat igényei legalább hosszabb időre kielégíttessenek, mert ennek folytán ezen, a képzőművészeti kiállításra szolgáló csarnok, ha nem is a legnagyobb monumentális arányokban, hanem mégis úgy fog építtetni, hogy fűthető és a közönségre nézve télen is alkalmas és jó helyet szolgáltató legyen és hogy az a kiállítás megszűnte után is legalább egy időre képzőművészeti csarnokként felhasználtassék. És a kettős célnak egyesítése bizonyos, hogy kiadási többlettel jár, mert hiszen képzőművészeti csarnokot, amely csak olyan volna, hogy abba télen nem lehetne elmenni, a mely fűthető sem volna, soliditással nem bírna, talán olcsóbban is lehetne előállítani, de éppen ezen több kiadásnál fogva lehetséges lesz az épületet addig a fokig állandósítani, hogy ez a képzőművészeti társulat említett céljainak megfeleljen. Én

azt hiszem, hogy ez egyszerre mind a módja annak, hogy ezt a képzőművészeti társulatot, a melynek a magyar képzőművészetek haladásában kétségkívül igen nagy része volt, anyagilag is támogathassuk, a mennyiben a képzőművészeti társulat akkor azt, a most tulajdonát képező épületet más célokra, talán ugyancsak művészeti célokra használhatná, vagy más módon is fogja használhatni s ezáltal is vagyoni állapotát és ezzel hatalmát gyarapítani.

Én tehát igen kérem a t. képviselőházat, méltóztassék ezt a törvényjavaslatot elfogadni úgy, a mint javasolva volt, nem mint az utolsó szót, a melyet a képzőművészetek pártfogására kimondunk, hanem úgy, mint egy igen üdvös és igen célszerű intézkedést, a melylyel egyrészt a képzőművészeti társulatot támogatjuk és céljainak elérését előmozdítjuk és a mely másrészt egyszerre mind a kiállítás céljainak megfelel.

A tett felszólalásokra vonatkozólag még egyre kell megjegyzést tennem: arra, a mi a művészetben a nemzeti irányra nézve mondatott. Fontosnak tartom, t. képviselőház, hogy ebben a tekintetben megértsük egymást, mert én azt hiszem, hogy hiszen akár művészetben, akár irodalomban, akár tudományban egy ilyen nemzeti iránynak meghonosítását illetőleg mindannyian egyetértünk, csak az a kérdés, hogy micsoda eszközökkel és mi módon akarunk mi annak megvalósítása és elérése felé haladni? Magyar művészetünk jelen állásában talán még nem elég erős arra, hogy egyszerre egy egészen új nemzeti és a mellett mégis a művészet legmagasabb fokán álló irányt képviseljen és megtestesítsen. Minden nemzetnek a haladása közben kellett, hogy magába vegye azokat az ideálokat, a melyek az egész emberiségnek ideljai és én nem hiszem, hogy valahol, valamely nemzet körében fejlődött volna ki művészet a nélkül, hogy azok az alapeszmék és azok az alapeszmények, a melyeken az kifejlődött, mások lettek volna, mint az emberiségnek azon általános eszményei, a melyek akár a görög művészet ideáljában, akár a kereszténység eszméiben, akár a világtörténet nagy eseményeiben nyertek kifejezést. Azt hiszem, hogy nekünk akár micsoda dekretummal azt elhatározni, hogy itt más képet ne fessünk, vagy más szobrot ne állítsunk, mint a mely tisztán nemzeti

történelmünkre vonatkozó, igen hibás és igen téves volna.

Azt hiszem, hogy az egész emberiség nagy eszményei elől elzárkóznunk nem szabad. Nem szabad különösen azért, mert célunk és kívánságunk az, hogy ezek az eszmények itt, a nemzetünk kebelében is meghonosodjanak és hogy ez által ezek az eszmék és eszmények a magyar nemzeti jelleggel felruháztassanak. Azt hiszem, hogy az a mód, a melylyel ez irányban el kell járnunk, az, hogy a művészet fejlődésének megadjuk teljes szabadságát, hogy arra törekedjünk, hogy a művészet fejlődése közben nagy művészeink legyenek és meg vagyok győződve, hogy ha egyszer nagy művészeink lesznek és épen úgy, ha nagy tudósaink lesznek, akkor meg lesz a művészetben, valamint a tudományban is az a nemzeti irány, a melyet csakis a nemzet fiai lesznek képesek megvalósítani.

Majd FENYVESSY FERENC így fejezi be a vitát:

FENYVESSY FERENC, a pénzügyi bizottság előadója: Kötelességemnek tartom az előttem szólott képviselőtársaimnak beszédére néhány megjegyzéssel válaszolni.

Első sorban ZICHY JENŐ gróf képviselő ur beszédére kívánok reflektálni. Én ugyan elég hangosan beszéltem épen iránta való figyelemből, de úgy látszik ennek dacára nem értett meg ZICHY JENŐ t. képviselőtársam.

Én abszolúte nem emlékeztem meg Róma és Flórenc intézményeiről, én csak Flórenc város egyik senatus végzésére hivatkoztam, összehasonlítva azt Budapest fő- és székvárosnak a művészet érdekében nem rég hozott határozatával.

A mit a helyre nézve mondott a t. képviselő ur, abban teljesen igaza van, ezzel nem mondott semmi újat. Én is elismerem, a bizottság is elismerte, hogy a hely nem a legszerencsésebben választott ki és jobb lett volna a belváros középpontjában — ha lehetett volna — építeni a magyar képzőművészeti csarnokot. A pénzügyi bizottság jelentésében szóról szóra foglaltatik, hogy ha a csarnok a központban állana: a járó-kelő közönségnek utjába esnék a tárlat s könnyen hozzáférhetőleg a tárlat látogatása hasonlítlanul megnagyobbodnék, a művészi élvez-

zet általánosabbá és megszokottabbá válnék, mi a tárlatok jövedelmét emelné s a vásárlási kedvet a műziséssel fejlesztené.

Tehát a pénzügyi bizottság is elismerte, hogy a helyre nézve jobb lett volna, ha az épületet a belvárosban lehetett volna elhelyezni.

Meg kell még jegyezni ZICHY JENŐ gróf t. képviselőtársamnak, hogy a zürichi 1883-iki kiállításon is az ipar kiállításra szánt épület nem volt bent a városban, hanem a városon kívül és itten sem Zürich városa, sem az idegenek nem találtak valami különös kifogást.

A mi pedig a vasszerkezet elleni kifogást illeti egyszerűen hivatkozom arra, hogy minden nagyobb városban, Münchenben, Párisban, Berlinben, Madridban az újabban épült csarnokok üveg épületek, melyek vasszerkezeten nyugszanak, miután így könnyen átídomíthatók és átalakíthatók.

Végül a mi a nemzeti irányt illeti, a t. miniszter urnak teljesen igaza van. Ha volna valaki a házban, a ki kizárólag csak a nemzeti iránynak jogosultságát akarná a művészetben hirdetni, megtagadni a jogosultságát művészetnek, az egész világon mindenütt elismert eszményi megörökítésének, az mindenesetre korlátozott tehetségű ember volna. Nem is ezen irányban szólaltam fel, én csak azt akartam mondani, ideje már, hogy a magyar művészek némileg a nemzeti irány felé is közeledjenek, a mely nálunk igénytelen véleményem szerint, még mindig el van hanyagolva, nem azt mondtam, hogy a művészek más tárgyakat is ne vehessenek fel, de az ellen tettem kifogást, hogy ne mindig csak sablonszerű tárgyakat használjanak fel megörökítésre. Hogy ebben igazam volt, t. ház, egyszerűen hivatkozom a miniszterium legelsőrendű szak tekintélyére PULSZKY KÁROLYRA, a kiváló műtörténet íróra, a ki helyesen azt mondja, hogy, ha a magyar művészet is következetesen magyar tárgyakat fest és farag, akkor bizonyára megfogja találni az alakot a saját megfelelő, eredeti alkotás módját és formáját.

Az én álláspontom ugyanaz, a mely a kultus-kormány álláspontja volt ez ideig.

A VILÁG LEGMAGASABB TEMPLOMTORNYA.

»A tornyok tornya« ezen magas titulusal jelöli az elhalt műhistorikus LÜBKE W. a Münster-templom tornyát Ullmban, pazar ékesítése és pompás fölfelé való összemenése végett. Növényhez hasonlóan emelkedik fölfelé erősen és nyúlánkan; csodaszerű gazdagon kifejlett koronának tűnik fel a bevégzés az összehasonlíthatatlan kupban. Az egyes részek aránya a leghathatósabb fokozatossággal bír: a négyzet a lábtól az első emeletig, hol BÖBLINGER mesterjele és az évszám 1494 még fenn vannak tartva 70 m., a 8 szög 32 m., a piramis 59 m. összesen tehát 161 m.-nyi magasság, 5 méterrel magasabb mint a Kölni tornyok, 24 méterrel magasabb mint a bécsi szt. István templom tornya. A Münster toronykiépítése a múlt évben fejeztetett be és e hó 1-étől a világ ezen legmagasabb tornya megtekintésre nyitva áll.

Az Ullmi toronycsúcsra való vándorlás ezen nembeli exkursiók legkényelmesebb és legbiztosabbjai közé tartozik és minden esetre igen érdekes. A templom padlójától a négyszög laphoz 389 lépcső vezet, melyen már 400 év óta ezrek állottak. Innen kezdődik azonban az új építmény. A négyszög alzatába lépünk szabad átmenettel és jobbra egy térséget találunk, balra három csinosan berendezett szobát, melyekben a toronyőrök legujabb lakása van.

Az északkeleti csigalépcső 167 lépcsőfokán, melynek ablakai a magas csarnokba szabad kilátást engednek, a nyolcszöglaphoz érünk, hol a körülmenés már impozáns szemléletet enged meg, de különösen lefelé a chorus tornyokra a tető hátsó részére és az oszlopokra. Legnagyobb bámulattal fordul tekintetünk a kup belseje felé. Mert ez nem üres és pusztá, mint máshol mindenütt, hanem egy pompás magas csarnokhoz hasonlít, melynek padlója a földtől 102 m. magasságban fekszik. Ezen konstruktív rendkívüli mérészségben ezen csarnok közepében nyolc hordíven pihenve, egy köcylinder emel-

kedik és a kúpcúcsában elvész. Ezen cylinder csigalépcsőt rejt magában.

A nyolcszög koszorútól 19 lépcsőfokon át a csigalépcső ajtájához érünk, melyet a jelenlevő ör kinyit. A 186 lépcsőfokon való felmenethez hasonló sehol sincs. A cylinder kis ablakain keresztül a mindig kisebbedő piramisokra nézünk és le a mélyen alant fekvő város és tájakra. Az utolsó tér sötétebb lesz; az összemenő kúp bordák azon kis lépcsőt, melyen fölfelé tekerődünk, mintegy összenyomni látszik.

Végre is a napvilág köszönt bennünket azon kis kapún keresztül, melyből kilépünk. A keskeny legmagasabb csúcsot körülvevő koszorún vagyunk 143 méter magasságban az Ullmi utca kövezete fölött egy templomnak legmagassabb megmászható csúcson, mely csak létezik. Fölötünk a piramisok bordái erős hatalmas törzsszé egyesültek, melyből a kicsiny alsóbb és a nagyobb felsőbb keresztvirág nő ki, míg 18 m. magasságban a fejünk fölött a legfelsőbb torony gombban végződik. Ama nagyobb felső keresztvirág, mely itt fenn most aránylag könnyűnek néz ki, mégis 3 m. átmérővel és 400 klgr. súlylyal bír.

A koszoru galleria nem fogadhat fel sok embert és ennél fogva a látogatók megfelelően szétosztandók. A körültekintés az Iller és Dunavölgyet foglalja magába, a Wilhelmsburgon felül pedig az Alb és a Blau völgy hegyeit, sőt még ezeken túl is terjed. Tiszta napokon még a Sautis alpesei is láthatók. Hogy a visszamenés a kúp lábától kezdve más csigalépcsőn történik, ez az építés vezetőségnek gondos előrelátása és azt eredményezi, hogy a kellemes vándorlás élvezetét semmiféle tolongás sem zavarja.

Mielőtt azonban a visszatéréshez fordulnának nem kell elmulasztanunk a lépcsőbejáratánál, mely a nyolcszög magasságából vezet le, tekintetünket még egyszer a piramidák külső oldalán fölfelé irányítanunk.

AZ ÚJ DUNA-HIDAK ARCHITEKTURÁJA.

Szó volt róla lapunkban, hogy a Duna-hidak pályatervei közt alig kettő három dicsekedhetett megfelelő szép és jó építészeti kiképzéssel s hogy még igen távol állunk attól, hogy a vasnak megfelelő motívumok birtokában volnánk. A hidak szerkezetére vonatkozólag nincsenek aggályaink; a mérnöki tudomány annyira vitte már, hogy a legbámulatosabb technikai problémákat sikeresen oldja meg, már pedig legközelebb építendő Duna-hidak egyáltalában nem gördítenek legyőzhetlen nehézségeket a mérnök elé s ezért megnyugvással fogadtuk annak hírért, hogy a magyar kormány saját műszaki közegéi által dolgoztatja ki a hidak szerkezetére vonatkozó részletes rajzokat.

Nem így áll a dolog a hidak architektúráját illetőleg. Óriási felelőséget vállal magára az építész, a ki például az eskütéri híd művészi megoldásával való megbízatást elfogadja. A híd fővárosunk legelőkelőbb helyén és hivatva lesz művészetben való haladásunkat is kifejezni s az utókor éles kritikáját vonná maga után, ha gyönyörű lánchídunk után esetleg szemet sértő, művészi nivón nem álló vagy közepes művészi értékű hidat építenénk; e munka végzéséhez tehát nagyon, de nagyon is óvatosan kell kiszemelni oly építőművészt, ki egész tudását fektesse a nagy mű koncepciójába és keresztülvitelébe. Hazánkban mindössze kevés oly építész van, a kit ily feladat megoldásával meg lehetne bízni. Nem találkoztunk volna helyeslésünkkel, ha az architektúra kidolgozására egyszerüen ugynevezett jó nevű építészt szólítottak volna fel, mert nem isméte hetjük eléggé, hogy az illetőnek a teljes siker minden garanciával kellett volna birnia, melyeket különösen eddigelé készített maradható nagybecsű alkotásaiban lehetne megtalálni.

Annál kevésbé találkozhatik helyeslésünkkel, hogy az államépítészeti hivatalra bízták a hidak architektúrájának nehéz megoldását. A ki ismeri a »hivatalból« készülő munkákat, bizonyára nem vár az ilyenektől kiváló műértéket. Megjegyezzük, a mint azt volt alkalmunk a főváros mérnöki hivataláról többszörösen hangoztatni, hogy igenis helyén való volna az

építészeti hivataloknak oly alapra fektetése, hogy azokban műbecsű alkotások lássanak napvilágot, de ez csak úgy volna elérhető, ha elsőrangú művészeket, nagy anyagi áldozatok árán bevonnának a hivatalos létszám keretébe. Most azonban, fájdalom, még nem tartunk ott s ezért a lehető leghatározotabban és benső meggyőződésünkben óva intünk az elhamarkodástól. A híd nem tekinthető oly műnek, melyhez esetleg művészileg nem iskolázottak beleszólásával néhány rácsmintát halmoznak össze, valamiféle pillérlábazatot és fejezetet készítenek és betetözik a munkát megfelelő számu, talán jól festő vámör-házikó tervezésével. Ide egy zseniális művész egységes alkotása szükséges, mely simul ugyan a megadott szerkezethez, melynél minden rész rendeltetését és igénybevételét művészi forma fejezze ki, de a melynek művészi koncepcióját még jóakarattal se befolyásolja bárminő előkelő állású laikus.

Mindezeket az ügy érdekében kötelességünk kimondani s felhívjuk a kereskedelemügyi miniszter figyelmét az elmondotakra, melyek semmiképen sem irányulnak az államépítészeti hivatal kisebbitésére, de kétségbe vonják, hogy az ily nagyszabású és rendes működése keretében nem illő munka végzésére hivatva volna.

Tanácsunk ez: vagy irassék ki pályázat a meglevő hídszerkezethez simuló művészi tervekre elsőrangú építészeink közt, vagy pedig, ha erre már nem volna elegendő idő, szemelje ki a kormány azt a magyar építészt, kinek eddigi alkotásai oly művészi értékűek, hogy a hidak szép és jó architektonikus megoldására nézve biztosítékot nyújtanak. Az ekként megbízandó építész pedig kötelezendő volna arra, hogy egész idejét egyes-egyedül a hidterv elkészítésének szentelje, a mig az befejezve nincsen. Ez eljárás szükségességét még az is indokolja, hogy az első díjjal kitüntetett pályamű szerzője külföldi s hogy honfitársai már is iparkodnak a magyar technikus-kart kisebbiteni; a német műszaki lapok részrehajlással vádolják a bíráló-bizottságot és sovinizmust vetnek szemére. Annál inkább vá-

dolnak bennünket ezután sovinizmussal, minthogy a megvalósítással való megbiztatás nem került külföldi kézre. A vádnak pedig igazán csak úgy vehetjük élet, ha

oly minden tekintetben sikerült művet alkotunk, melynél jobbat a külföld sem alkotott volna.

PÁLYÁZATOK.

ZILAH rendezett tanácsu város képviselő-testületének 1894. évi március hó 11-én 83—1894. szám alatt kelt elhatározása alapján pályázatot hirdet a zilahi városháza tovább építésére, nevezetesen pedig: egy színházul is használható táncteremnek s ezzel kapcsolatban egy vendéglőnek és a hozzá szükséges megfelelő istálló és mellékhelyiségek tervezeteinek elkészítésére. A polgármesteri hivatal pályázóknak 5 forint készpénz vagy megfelelő levéljegy beküldése ellenében szívesen rendelkezésükre bocsátja a következőket: 1. A részletes építési programot, mely szerint a tervek készitendők lesznek. 2. Az építési tér és környékének helyszínrádját és lejtmezését 1 : 200. 3. Az építési térnek talajréteg felvételét a városi mérnöki hivatal véleményével együtt. 4. A menyiben az ujonan emelendő épület a meglévővel külső kiképzés tekintetében azonosítandó, a jelenlegi városház Kossuth-térre néző részének homlokzati rádját az ablakok illetve a földszinti kirakatok és boltajtók pontos beosztásával, az emeleti magasságok és fontosabb szerkezeti magasságok megjelölésével 1 : 100. 5. A költség számítás alapjául szolgáló kimutatást, az anyagok és napszámok helyi áraitól. Az összes tervezetek, műszaki leírás, magyarázatok, költség előirányzat stb. kizárólag magyar nyelven készitendők. A tervezetek jellegével látandók el, ugyanezen jelige legyen, a pályázó vezeték és keresztnevét, lakását és teljes címét tartalmazó levélborítékán is. A pályaművek »Zilah városi vendéglő és táncterem tervezete« felirattal ellátva Zilah város polgármesteri hivatalához címzendők. A tervezet minden részében megfeleljen a pályázati feltételek, valamint az építési program határozatainak. A tervezethez részletes költségvetés is melléklendő, mely költségvetés mintegy 200.000—250.000 korona értékéig terjedhet. Az ezen összeget túlhaladó pályaművek díjaztatni fognak. Ezen meghatározott összegben az építési költségeken

és műszaki vezetésén kívül benn foglaltassanak még a külső és belső díszítések, a karzat és páholyok felszerelése s az összes színházi butorzat árai; benn foglaltassanak továbbá a vendéglő és színház, vagy táncterem fűthetővé tételéhez szükséges berendezések. A tervezetnek tehát magában kell foglalnia: a) Az egész építménynek olyképen szerkesztett műszaki leírását, a mely általánoságban, de különösen a mű azon részéről, a mely a tervezetben eléggé fel nem tüntethető pontos és teljesen tájékoztató képet nyújtson. b) Helyszínrádjot legfeljebb 1 : 250 méretben a csatornázás pontos feltüntetésével. c) A pince, földszint és minden emeletnek egy egy alaprádját 1 : 100 méretben. d) Annyi hossz- és keresztmetszetet, a mennyi az előforduló, fontosabb szerkezetek tökéletes megvilágításához okvetlen szükséges, 1 : 50 méretben. e) Egy főhomlokzat nézetet 1 : 50 méretben. f) Egy hátsó nézetet 1 : 50 méretben. g) A nézetör kiválóbb részleteiről és díszítéseiről a szükséges részletrádjokat 1 : 50 méretben. Az alaprájban és méreteken a vízvezeték, a fűtés, szellőztetés annyira feltüntetendők, a mennyire azokat a műszaki leírás megkívánja. Ugy a színház, illetve a táncterem, valamint a vendéglő, minden felesleges külső és belső díszítés nélkül, de izlésesen akként tervezendők, hogy az a kül csin, célszerűség, tartósság és tűzrendészet követelményeinek megfelelő szerkezettel bírjon. A belső berendezést illetőleg, a színház, illetve táncterem a közbiztonság és kényelem minden feltételének megfeleljen. A pályaművek legkésőbb 1894. évi december hó 1-ső napjának déli 12 órájáig nyujtandók be Zilah város polgármesteri hivatalához. Az építési program határozatainak és a pályázati feltételeknek leginkább megfelelő absolut becsű, legjobb pályamű: 1000 korona s második helyen álló: 600 kor. pályaművel fog jutalmaztatni. A jutalmazott tervek minden további ellenérték,

vagy kötelezettség nélkül a város tulajdonát fogják képezni és fenntartja magának a város a jogot, hogy azok bármelyikét felhasználhassa, vagy a vendéglőt és tánc-termet a jutalmazott tervek bármelyikének alapján felépíthesse, a nélkül, hogy kötelezve volna az építést az illető tervezet készítőjével végeztetni. A pályamű bíráló bizottság a pályázati határidő eltelte után azonban megkezdi a pályaművek bírálatát és ítéletét nyomban meghozandja, mely ítélet a lapok útján fog közzététetni, minek megtörténte után az el nem fogadott illetve pályadíjjal ki nem tüntetett tervek tulajdonosai műveikkel szabadon rendelkezhetnek. A műbíró bizottság tagjainak névsora a pályázati határidő lefolyása előtt közhírré fog tétetni.

A BÉKÉSMEGYEI ÖCSÖD-TISZAFÖLDVÁRI VICINALIS KÖZUTON ÖCSÖD KÖZSÉG MELLETT A HÁRMAS-KÖRÖS 13. SZ. ÁTMETSZÉSÉN KERESZTÜL 214 M. ÖSSZNYILÁSSAL RÉSZBEN, ESETLEG EGÉSZBEN VÉGLEGES JELLEGGEL LÉTESITENDŐ HÍDNAK TERVEZÉSÉRE ÉS KIÉPÍTÉSÉRE PÁLYÁZAT HIRDETETIK. Az erre vonatkozó teljes szövegű pályázati hirdetmény, valamint a műszaki és versenyfeltételek a kereskedelemügyi miniszterium szerkesztő osztályában (Budapest, Albrecht-út 1. szám, III. em.) a hivatalos órák alatt megtekinthetők.

SZOBRASZMŰVÉSZETI PÁLYÁZAT. Ő FELSÉGEIKNEK az állandó országház részére készítenő márványszobor-csoportja, illetőleg a szoborcsoport mintájának beszerzése érdekében 1893. évi augusztus 3-án kiírt szobrászművészeti pályázat közzétele után az országház-építési szobrász-bizottság a pályázat feltételeinek módosítása iránt megkeresést intézván az országház-építési végrehajtó-bizottsághoz, ennek folytán a nevezett szobrász-bizottság képviselőivel tárgyalás tartatott s a tárgyalás folyamán történt megálapodások alapján a fentidézett pályázat hatályon kívül helyezettett és helyette következő újabb pályázat hirdettetik: Az állandó országház-építési végrehajtó-bizottság, a m. kir. miniszterelnök úr intézménye alapján, ő FELSÉGEIKNEK az épülő állandó országház belsejében a megfelelő legdíszesebb helyen felállítandó márványszobor-csoportjára, illetőleg e szobor-csoport vázlataira és gipszmintájára pályázatot hirdet, a következő feltételek alatt: 1. A tervezett és világos színű márványanyagból létesítendő szoborcsoport egyenlő-

rangú két főalakja I. FERENC JÓZSEFET, Magyarország apostoli királyát, koronázási ornátusban (a korona esetleg egy állványon a főalak mellett helyezhető el) és ERZSÉBET királynét, szintén koronázási díszben (esetleg koronadíszszel fején) kell, hogy ábrázolja; a talpazat domborművei vagy esetleg mellékalakjai pedig az alkotmány 1867-ben történt visszaállításának tényét kell, hogy allegorice kifejezzék. 2. A szoborcsoport méreteire nézve tájékozásul megjegyeztetik, hogy az alakok körülbelül másfél életnagyságúak legyenek. E tekintetben egyébiránt a pályázók SEINDL IMRE az országház művezetőjétől nyerhetnek az építő-irodában (V., Akadémia-utca) hétköznapokon d. e. 9—12 óra között felvilágosítást s ugyan ő nála az országház-épület, illetőleg ama helyiség tervei is, a melybe a tervezett szoborcsoport szánva van, megtekinthetik. 3. Kivántatik a szoborcsoport valódi méreteinek tizednagyságú vázlatmintája s az azt magyarázó kísérő irat. E vázlatminta beadási határideje 1894. évi december hó 1-je, a mely napra a minták, az országház építő-irodájában — az e célra kijelölendő helyiségben — felállítandók. 4. A pályázat nyílt, vagyis a pályamű szerzője magát megnevezni tartozik. 5. A beérkezendő vázlatok közül az országház építési végrehajtó-bizottság — a tőle meghívandó szakférfiak véleményének meghallgatásával — kiválaszt három abszolút becsü művet, a melyeknek szerzőit azután szűkebb körű versenyre fogja felhívni. 6. A három felhívott szobrászművész köteles leendő ki-ki a saját, a bizottság részéről elfogadott vázlatára alapján a szoborcsoportozat végrehajtási méreteinek egy harmadnagyságú gipszmodelljét a bíráló-bizottság részéről netán teendő és a bíráló jegyzőkönyvben kifejezett megjegyzések vagy kívánatosokul jelzett módosítások szem előtt tartásával elkészíteni. A gipszmodellek beadási határideje 1896. évi április 15-ike, hogy azok az ezredéves országos kiállításban kiállíthatók legyenek. A mondott napon a pályaművek a részükre a kiállítás területén annak idejében kijelölendő helyen, az illető művész által saját költségén lesznek felállítandók. 7. Köteles a három versenyző mindegyike írásbeli ajánlatot tenni arra is, hogy művének végrehajtása esetén mily összegért hajlandó azt a tőle megnevezendő márványból kifaragni, mely márványból ajánlatához mintadarab is csatolandó. 8. Vég-

rehajtás alapjául csak abszolút műbecsű minta lesz elfogadható. Ilyennek hiányában a szoborcsoport létesítése érdekében újabb intézkedések fognak tétetni. 9. A három pályázónak egyenként 6000—6000, azaz hatezer koronából álló díj biztosítatik, de a díjak fejében a díjazandó minták az állandó országház építőalap tulajdonává lesznek. A végrehajtásra nézve első sorban azzal fog tárgyalás kezdetni, a kinek pályaműve legmegfelelőbbnek találtatott. 10. A három pályamű megbírást s illetőleg annak meghatározását, hogy a 3 pályamű közül valamelyik a

végrehajtás alapjául elfogadható-e s ha igen, melyik, az állandó országház-építési végrehajtó bizottsága elnökének elnöklete alatt a végrehajtó-bizottság négy, továbbá az »Orsz. Képzőművészeti Társulat« és a »Magyar Mérnök- és Építész-Egylet« két-két kiküldöttje és egy külföldi elismert szobrász-művészből álló bíráló-bizottság fogja teljesíteni. 11. A pályanyertes, illetőleg végrehajtás alapjául elfogadandó minta a kiállításon a bírálat befejezése után mint ilyen, meg fog jelöltetni. 12. A pályázatban részt vehet minden szobrász-művész, a ki magyar honpolgár.

VEGYESEK.

Az új MŰCSARNOK. Mikor a mostani Andrassy-uton lévő műcsarnok felépült, akkor a hivatalos dicsérek azt felmagasztalták az egekig és azon kevés bátor embert, a kik merészelték ellenvéleményen lenni lehurrogatták és ha módjukba lett volna, bizonyára keresztre feszítették volna. Az előrelátók azonnal mondogatták, hogy kár oly hörribilis összegeket költeni egy oly ronda épületre, mely már felépülésénél sem felel meg céljának. Mint nálunk minden ideiglenesen építetik — »hogy ne legyen drága« — ép úgy építették a műcsarnokot méreg drága pénzen azért, hogy hasznát venni ne lehessen. Évek multak el, míg ezt a nézetet az egész közvélemény magáévá tette és igazat adott azon keveseknek, kik elég bátrak, meggyőződésüknek kifejezést adni. Az orsz. pénzügyi bizottság következőleg nyilatkozik a műcsarnok épületéről: Már kezdetben sem felelt meg annak a célnak, melyre tulajdonképen szánva és építve volt. A tárlatra érkező művészi tárgyakat a kapu alján egy szűk sikátorban kell kicsomagolni. A külföld nagynevű művészei ha tudnák, hogy mily könnyen vannak kitéve alkotásaik ily alkalmatlan helyeken a veszedelemnek, még tartózkodóbakká lennének. A »termek« kicsiny, szűk szobák, oldalról világítva, ha ugyan e világosságot ennek lehet nevezni; az egy felülről világított tágasabb helyiség pedig annyira keskeny, hogy a keretek hosszú árnyakat vetnek a képekre. Minden falat egész fel a mennyezetig tele kell aggatni képekkel, pedig a képek elhelyezésénél minden modern kiállítás arra

törekszik, hogy a közepes nagyságú képeket se kelljen kettős sornál magasabbra felaggatni. A szobrok egy szűk folyosóra, a sötét lépcsők mellé, vagy az utcára nyíló előcsarnokba, a ruhatár helyiségébe kerülnek. Megtörtént, hogy egy nagyobb méretű szobrászati művet valósággal az utcán kellett felállítani. Ilyen elhibázott épületben, szerencsétlen világítás mellett, keskeny szűk helyekben a tárlat célszerű és igazságos elrendezése teljes lehetetlen. A művészi irányok és az egyént jellemző tulajdonok teljesen elvesznek, a látás, a figyelem és a fogékonyság hamar kimerül, a hatás teljesen elvész; a képeknek ezen egymás hatását verő izléstelen, zsidvásárszerű elhelyezése megcsorbítja a művészi munkásságot és ambíciót, lehetetlenné teszi a művészek alkotásainak igazságos méltánylását és teljesen megrontva a közönség élvezetét, rombolólag hat a műizlés és műpártolás még mindig kívánatos fejlődésre. A pénzügyi bizottság ezen elítélendő kritikája után az ember joggal várhatja, hogy hasonló hibába többé ne essünk. Hasztalan remény! Megint építünk ideiglenes műcsarnokot — »hogy ne legyen drága« — csak hogy most nagyobb hibával, min az elsőt, mert most 300.000 forintot kell reá költeni és erre az orsz. pénzügyi bizottság kéri a képviselőházat azon kritika után, melyet a jelenlegi műcsarnokra mondott ez összeg megszavazására... Ezt azután nevezik nálunk közgazdasági politikának!

A RAJZASZTALNAK. Radirpor elkészítéséhez a Werkstatt következő receptet adja: Vegyünk 1 rész timsót, 1 rész borostyánkövet, 1 rész kénkövet és 1 rész salétromot, ezeket egymás között jól össze keverjük és ezen keveréket üvegekben el tesszük. Ha ezen porból egy keveset egy tintafoltra vagy frissen írott írásra teszünk és egy fehér vászon darabbal szédörzsöljük, akkor a tintafolt vagy az írás azonnal el fog tűnni.

A BÉCSI PARLAMENT EPÜLETE. Egyike a legimpozánsabb épülete az osztrák fővárosnak az új parlamenti épület, melynek építési költségei 8 millió forintot tettek ki. Ezen meglehetősen nagy költségek mellett mégis a monumentális műemlék befejezetlen és erre a befejezésre még körülbelül 1 millió forint szükséges. Az osztrák képviselőház, ez idei költségvetésében e célra 25 ezer forintnyi elenyésző összeg vétetett fel, mi miatt erélyes felszólalás történt az urak házában, mert ily csekély dotáció mellett a bécsi parlament ház ötven évig sem készül el véglegesen. Igazán bámulatos, hogy ott, a hol 8 milliót költöttek, nem adják meg az utolsó 1 milliót is, hogy a műemléket befejezhesék. Bécsnek valamennyi nyilvános épülete minden részleteivel tökéletesen elkészült; így az opera, a museumok, a városháza, az universitás és az udvari színház; csak a parlament épülete maradt befejezetlenül és a bécsiek méltán megbotránkoznak ezen a körülményen. Ott disztelenkednek a parlament előtt a talapzatok, hanem a reájuk szánt szobrokat elkészíteni nem lehet, mert nincs pénz. Ott disztelenkedik az annyiszor megrót feljáró domb, mely mindenestre sokat veszítene ridegségéből, hogy ha a parlament épülete előtt tervezett nagy szökőkút létesülne és a görög vonalozású parlamenti épületet ez által sikerülne kibontani a monoton hálózatából. Mindezekre a dolgokra azonban nincs pénz és azért a bécsi parlament épületet befejezni sem lehet. Igazán csodálatos dolog, hogy az emberek kreislerek lesznek az utolsó kiadásánál. Nemcsak nálunk, hanem másutt is kicsinyisek az emberek, oly kicsinyisek, mint minden építettő, a ki az utolsó szükséges kiadásokat nem akarja, hogy a háza befejezetlenül így maradjon.

HORVÁTORSZÁGI ÉPÍTKEZÉSEK. Ami horvát testvéreink úgy látszik csak akkor emlé-

keznek meg a testvériség érzületéről, a mikor arról van szó, hogy Magyarország anyagilag pártolja Horvátországot, de máskülönbben a testvériség érzetének a nyilvánítására módot és alkalmat nem keresnek. Legeklatánsabban bizonyítják ezt e Horvátországban emelendő építkezések tervezésénél. A világ minden részéről összetoborozzák az építészeket és megbízásokat adnak ezeknek az idegen építészeknek a tervezésre, csak a testvér magyar építészekhez nem fordulnak; sőt ha ez utóbbiak ajánlkoznak nekik, ezeket figyelembe sem veszik. Így történt legújabbban, hogy színház tervezésüket a bécsi FELLNER T. HELMER cégre bízták dacára annak, hogy magyar építészek e munkára ajánlkoztak. Természetes, hogy horvát testvéreink is a magyar vaskalaposok után indulnak, a kik még magyar színház tervezésére is nem szégyenlik magukat, a nevezett bécsi céget ide cipeltetni. Ezt a szégyenfoltot nem oly hamar lehet majd ledörzsöltetni a magyar építőművészettől, melyet a hazafiatlanság elég vakmerő volt homlokára alaptalanul sütni. A színház tervezésénél tehát megengedjük, hogy horvát testvéreink a hazafiatlan magyar vaskalaposok után induljanak és a céghez fordultak, hogy liferáljon nekik terveket a horvát színházhoz. Hanem a horvát testvérek más építkezéseiknél is nem a magyar, hanem a német építészeket keresik fel és ezeknek adják a megbízásokat. Így egészen Lipcséből (!) hozták a horvátok a LUDVIG és HÜBSNER építészeket mint specialista (!) iskola tervezőket és ezeket bízták meg a Zágrábban még ez évben építendő gymnasium, reáltanoda, kereskedelmi iskola, tornaterem és gipszmuseum építkezéseinek a tervezésével. Ugyancsak ezeket az idegen építészeket bízták meg a 160.000 frtra rugó fiumei gymnasium tervezésével valamint iskolák tervezésével Uj Gradiskán, Diakovárott, Ilokon, Gospicon, Sziszekén, Veröcén és Lipikén. Gospic városában egész kolónia iskola épületet fognak építeni: internátust, felsőbb leányiskolát és egy fiú iskolát. Mind ez akkor történik, midőn a magyar állam saját építészei által milliókra menő iskola épületeket emeltetett, a melyeket, mint minta építkezéseket, messzi földről, művelt nemzetek képviselői megtekintik és utánzásra méltónak tartják és utánozzák is. Akkor a horvát testvérek nem ilyen magyar specialista iskola tervezőhöz, hanem ide-

gen lipcsei építészekhez fordulnak és ezeket bízzák meg tervezésekkel. Biztosíthatjuk horvát testvéreinket, hogy a magyar építészekből bizonyára jobb tervezéseket kaphattak volna, mint a német »speciálista» cégektől.

A PÁRISI NEMZETI KÖNYVTÁR KIÉPÍTÉSE A párisi nemzeti könyvtár kiépítésére terv állítatott föl, mely szerint 8 millió frank költséggel az összes, ezen értékes intézet szomszéd magánháza a Rue Colbert és Rue Vivicunében eltávolítandók és új gyűjtési termek folállítandók. A nemzeti könyvtár, mely a régi Mazarin Palaisban van, az érmek és az ókori leletek museumát is magában foglalja, mely faragott kövekben és vázákban különösen sok drágaságokat tartalmaz. A Mazarin Palais, előbb Tubeuf, a PIERRE LEMUET főművének tekintetik és valószínűleg 1635-ben jött létre. A mennyezete DOMENICHINO szerint SIMON VOUETTŐL van festve.

AZ ÉPÍTŐ ANYAGOK LEVEGŐ ÁTBOCSÁTÓSÁGA. A levegőnek a lakhelyekbe való bebozsajtása nemcsak ablakok, ajtók és kályhák által történik, mely utóbbiak különösen télen jó szellőztetőt képeznek, hanem a tömör falon keresztül is elégséges levegő keringés van. A levegőnek építőanyagainkon való áthatóságáról felette meglepő kísérlet által könnyen meggyőződést szerezhethünk. E végből vegyünk egy közönséges égetett téglát és 4 keskeny oldalát kenjük be asphalt lakkal, úgy hogy ezen oldalak likacsai teljesen be vannak tömve. Ezután a nem preparált oldalakra táblapapirost ragasztunk, mely az egész lapot elfödi és papirszalagok által az aszfaltozott oldalakkal olyképen van összekötve, hogy a tölcser nyílásába fúvott levegő csak a köven át a közvetítő tölcserbe juthat. Ha ennek végébe vékony üvegcsövet illesztünk, akkor, ha az egész készülék tömör, a kövön keresztül egy kisebb lángot elfújhatunk. Ezen próbatétet az által lehet variálni, hogy az egyik tölcser az üveg vezetékkel összekötjük és körülbelül 10 perc lefolyása után a kiömlő légszeszt az üvegcsövön meggyújtjuk. A gáznyomás a téglák közötti fal által gyengítettik ugyan, de még mindig elégséges egy kisebb lángot éltetni. Az eredmény majdnem ugyan az marad, ha a kő mindkét oldalát vakolat-tal befödjük. Ezek is áthatók, még ha mészfestéssel lesznek is bemázolva. Az

áthatóság azonban teljesen megszűnik, ha a követ mindkét oldalról papírral átragasztjuk.

SWEICNAK LEGRÉGIBB TEMPLOM ÉPÍTKEZÉSI EMLÉKE. Churban a Szt. Luci semináriumban nem régebben a svajci művész kommissio egyik tagja a régi Kryptát meglátogatta. Ez a St. Lucius templom egyik ajtaján át közelíthető meg és meglehetősen mélyen fekszik a földben. A bemenet fölött egy kis Agnus Dei (Isten báránya) van kőből faragva. RAHN professor ezen maradványban a német Svajcnak legrégebb templomépítési emlékét ismerte fel. Valószínűleg itt volt Szt. Luciusnak sírja is.

AZ EZREDÉVES KIÁLLÍTÁS ÉPÍTÉSI BIZOTTSÁGÁBAN ALPÁR IGNÁC ÉPÍTÉSZ A TÖRT. ÉPÜLETCSOPORT ROMÁN ÉS GÓTH RÉSZEINEK TERVEZETEIT ISMERTETTE, MÜLLER BÉLA KIÁLL. FŐMÉRŰ. az ülésben bemutatta a tört. főcsoport előadói értekezletének jegyzőkönyvét, mely szerint az előadói értekezlet a román és gót-épületcsoport terveit en bloc elfogadta, a beosztás és elrendezés ellen kifogást nem emelt, de kívánatosnak tartotta, hogy a gót épület 200 m²-rel redukáltassék, hogy a román épület konfigurációja módosítottassék és hogy az építész ott, a hol magyar műemlékeket nem alkalmazhat, legalább is magyar motívumok által inspiráltassa magát. Az építési bizottság határozatként kimondotta, hogy a beterjesztett terveket a maga részéről is elfogadja; a gót épületnek 200 m² területtel való redukálását helyesli abban a föltevésben, hogy e redukció az épület belsejére nem lesz hátrányos; végre a román épület konfigurációját olyképen tartja megváltoztatandónak, hogy a tervezett hátulso kapolnarész elhagyásával a költség többi alapozás lehetőleg kikerültessek. A tört. főcsoport építkezéseinél szükséges föld-, kőműves- és ács munkákra nézve beérkezett ajánlatok szerint az építkezések költségvetési előirányzata a renaissance csoportnál 144.000 frt, a román és gót csoportnál 69.000 frtot, összesen 213.000 frtot tett ki. A kiállítási nagy hidra szánt rácsozat és kandellaberek rajzait a bizottság kivétel alapjául elfogadta. A kalászi követ is jónak tartja az összes pillérfalazásnál leendő alkalmazásra, kiköti azonban, hogy a szobrászatilag kiképzendő falakhoz és a párkányzathoz haraszt, piszkei, vagy almási kő használtassék.